

Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları
ve Sivil Toplum Örgütleri İçin
KADIN DOSTU KENTLER EĞİTİCİ KİTİ

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Zehra Tosun

www.kadindostukentler.org

Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları
ve Sivil Toplum Örgütleri İçin
KADIN DOSTU KENTLER EĞİTİCİ KİTİ

**TOPLUMSAL
CİNSİYET
EŞİTLİĞİ**

Zehra Tosun

.....

Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları
ve Sivil Toplum Örgütleri İçin

KADIN DOSTU KENTLER EĞİTİCİ KİTİ

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği / Zehra Tosun

.....

Yayıma Hazırlayan

Gamze Göker, Ege Tekinbaş

Grafik Tasarım

Gülru Höyük, Cem Kocataş

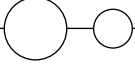
Basım Tarihi

Mayıs 2015

Basım Yeri

Berk Matbaacılık
Kazım Karabekir Cad.
Özer Han No: 31/25-26
İskitler ANKARA
Tel: (0312) 342 19 13
Faks: (0312) 342 19 14

ÖNSÖZ

Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı 2006 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği prensiplerinin yerel yönetimlerin planlama ve programlama süreçlerine dahil edilmesi ve bu sürece paralel olarak yerel yönetimler ile kadın örgütlerinin güçlendirilmesi ve aralarındaki işbirliği fırsatlarının artırılması amacıyla başlatılmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın ana paydaşı olduğu Ortak Programın ilk aşamasına Birleşmiş Milletler kuruluşlarının yanı sıra, Sabancı Vakfı, 10 ülke ve çok sayıda kadın sivil toplum kuruluşu destek vermiştir. Programın ilk aşaması 2006-2010 yılları arasında Türkiye'de 6 kentte; İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van'da uygulanmıştır. Kadın Dostu Kentler Programı, sürdürülebilir ve insan hakları temelli yaklaşımıyla BM Nüfus Fonu-UNFPA tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) kabul edilmesinin 60. yılı vesilesiyle yapılan değerlendirmede tüm dünyada 'insan hakları alanında yürütülen' en iyi altı program arasına girmeyi başarmış ve Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını yerel yönetimlere taşıyan ilk program olmuştur.

Programın uygulandığı 6 kentte kaydedilen ilerlemenin ardından, birçok yerel yönetim kendi illerinde de "Kadın Dostu Kent" modelini uygulama isteği ile UNFPA'ya başvurmuştur. Bu olumlu gelişmelerden hareketle, Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı, birinci aşamanın bıraktığı noktadan, toplumsal cinsiyeti yerel yönetişime dahil etmek amacıyla 2011 yılında başlatılmıştır. Programa dahil olma isteği ile başvuran aday iller 'kapasite' ve 'ihtiyaç' esasına göre sıralanmış ve yeni program illerinin seçimi için bu kriterler üzerinden ağırlıklı bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan haritalama çalışmasının sonunda 7 yeni il (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun) Ortak Program'a dahil olmuştur.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programının ulusal ortağı ve temel paydaşdır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu- UNFPA ve (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-UNDP'nin ortaklaşa yürüttükleri Kadın Dostu Kentler Programı'nın 2. aşaması, İsveç Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Ajansı-SIDA tarafından finanse edilmektedir.

Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı'nın 2006 yılından bu yana devam eden uygulama sürecinde de ortaya konduğu şekliyle, "Kadın Dostu Kentler", en temel tanımıyla "kadınların kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen" kentlerdir. Bu tanımdan hareketle düşünüldüğünde, gerçek anlamda kadın dostu bir kent, kadınların, kent hayatına rahat katılabildiği, istihdam olanaklarından erkeklerle eşit yararlanabildiği, kız çocuklarının örgün eğitime devam sıkıntısı yaşamadığı, sağlık hizmetlerinin ve özellikle kadını doğrudan ilgilendiren üreme sağlığı hizmetlerinin kolay ve ulaşılabilir olduğu, kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik mekanizmaların ve şiddete maruz kalmış ya da kalma riski bulunan kadınların destek alabileceği yapıların etkili ve erişilebilir olduğu, fiziksel

mekânların kadınlar ve kız çocukları açısından rahat, güvenli ve eşitlikçi olduğu, sosyal yaşantı, ulaşım, toplu konut ve altyapı hizmetlerinin planlama süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği prensibinin dikkate alınarak yapıldığı bir kenttir. Böyle bir kentin var olabilmemesinin en önemli koşulu ise kadınların karar alma mekanizmalarında ve planlama süreçlerinde yer almaları ve kendilerini doğrudan etkileyen yerel politikalar üzerinde söz sahibi olmalarıdır. Yine bir o kadar önemli olan diğer bir ihtiyaç ise, yerelde hizmet sağlamakla yükümlü kurum ve kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği ve bu eşitlik politikalarının ana plan ve programlara yansımaları kapsayan “toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması” konularında bilgi, kapasite ve istek sahibi olmasıdır.

Bu ihtiyaçtan hareketle, Kadın Dostu Kentler program illerinde yerleşik, yetkin ve yüksek kapasiteli eğitimcilerin yetişmesi önemli bir hedef olarak tanımlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı kapsamında 2013 yılının Nisan ayında, İzmir’de kapsamlı bir “Eğitici Eğitimi” düzenlenmiştir. Eğitimin ardından taslak bir eğitim kiti hazırlanmış ve bu taslak kit program illerinde deneme eğitimleri ile test edilmiş ve raporlanmıştır. Elde edilen geri dönüşler ve deneme eğitimlerinin çıktıları ile deneme kiti Türkiye’nin alanında önde gelen isimleri tarafından tekrar düzenlenmiş ve elinizdeki kapsamlı çalışma ortaya çıkmıştır.

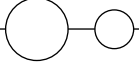
Bu eğitici kiti ile amaçlanan, yerelde birikecek bilgi, deneyim ve kapasitenin kurum içi ve kurumlar arası aktarımını ve sürekliliğini sağlamak, eşitlik bakışını kurumsal bir prensibe dönüştürmek ve Kadın Dostu Kentler modelini uygulamak isteyen diğer iller için kolaylaştırıcı bir araç sunmaktır. Kadın Dostu Kentler Programı kapsamında program ortağı tüm illerde katılımcı süreçler yardımıyla hazırlanan Yerel Eşitlik Eylem Planlarının ana başlıklarında düzenlenen ve bu planların hayata geçmesinde ihtiyaç duyulan kurumsal teknik kapasiteye katkı sunması amaçlanan bu eğitim kiti, hem yerel hem de merkezi düzeyde çalışma yapan kişi ve kurumlar tarafından rahatlıkla kullanılacak pratik bilgileri, eğitim egzersizlerini ve sunumları içermektedir. Yerel Eşitlik Eylem Planı alanlarından eğitim, istihdam, kadına yönelik şiddet, kentsel hizmetler ve sağlık dışında toplumsal cinsiyet anaakımlaştırma ve yetişkin eğitimi konuları da eğitici kitinin kapsamına alınmıştır. Kadın Dostu Kentler Programı süresince tanımdan gurur duyduğumuz kendini işine ve yaşadığı topluma fayda sağlamaya adanmış çok sayıda kamu, yerel yönetim ve sivil toplum örgütü temsilcisi için bu yayının önemli bir fayda sağlayacağına yürekten inanıyor ve onlara çalışmalarında destek olabildiğimiz için kendimizi şanslı sayıyoruz.

Yayında emeği geçen değerli uzmanlarımıza ve akademisyenlerimize, 2006 yılından bu yana Kadın Dostu Kentler Programı’nı uygulamakta olan ve bu sayede yerelde düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaç edinen İçişleri Bakanlığı’na, Program ortağı valilik ve belediyelere, Programın uygulanmasına çok önemli katkı sağlayan kadın sivil toplum örgütlerine ve 2011 yılından bu yana programa finansal destek sağlayan İsveç Kalkınma ve İşbirliği Ajansı’na (SIDA) teşekkür ediyor, elinizdeki bu Eğitici Kitinin yerel düzeyde toplumsal cinsiyete duyarlı politika ve programların hayata geçmesinde kilit rol oynayan kurum ve kuruluşların çalışmalarına ışık tutmasını diliyoruz.

Zahidul Huque

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Temsilcisi

İÇİNDEKİLER

Giriş **7**

Cinsiyet Eşitliği **8**

Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık **10**

Toplumsal Cinsiyet **14**

Cinsiyete Dayalı İşbölümü **20**

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Kadının Kaynak,
Hizmet ve Haklara Erişimi **25**

Toplumsal Cinsiyet, Kadın-Erkek Eşitliği
ve Kadına Yönelik Şiddet İlişkisi **29**

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Uluslararası
Mevzuat ve Mekanizmalar **30**

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin
Ulusal Mevzuat ve Mekanizmalar **37**

Toplumsal Cinsiyet Eğitimlerinde
Direnç Argümanları ve Dirençle Başa Çıkma **46**

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İle İlişkili Kavramlar **47**

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ / EGZERSİZLER **49**

Dipnotlar **59**

Giriş

Cinsiyet eşitliği bir insan hakları sorunu, sosyal adalete gereği, kalkınma ve barışın vazgeçilmez önkoşuludur. Hayatın hemen her alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri kadın ve erkek açısından eşitsiz güç ilişkilerini ifade eder. Kadına yönelik şiddet, cinsiyetler arası gelir adaletsizliği, yetki ve karar alma mekanizmalarında kadınların eşitsiz konumları, eğitim ve istihdam olanaklarının milyonlarca kadın ve kız çocuğu için sınırlılığı, anne ölümleri kadınların insan haklarına ilişkin devam eden sorunlar olarak varlığını sürdürmektedir.

Eşitsizlik yalnızca kadınların mağduru oldukları kısmi bir sorun değildir; kadın erkek eşitliğinin sağlanamaması, bunun sonucu olarak kadınların ayrımcılığa ve şiddete uğraması, insan topluluğunun tamamına zarar verir, potansiyellerini açığa çıkarmasını engeller. Eşitsizlik kadın-erkek herkesi etkiler, hatta sadece bireyleri değil, kurumları ve yapıları da etkiler.

Kadınlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de toplumsal kaynaklardan er-

keklerle eşit biçimde yararlanamıyor, çeşitli alanlarda ayrımcılığa uğruyorlar. Yine dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de birbirlerinden farklı koşullarda yaşıyorlar. Bu nedenle, tek bir “kadınlık durumu”ndan söz edilemez, farklı kadınlık durumlarından, eşitsizliğin farklı görünüşlerinden söz etmek gerekir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğini etkileyen en önemli siyasal gelişmelerden biri, uluslararası kadın hareketinin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yıllardan beri dile getirdiği hak odaklı taleplerin kamu politikalarına yansımaya başlaması oldu. 1980’li yıllardan itibaren, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke siyasal katılım, ekonomik yaşam, istihdam, eğitim, sağlık, şiddet ve ayrımcılığı önleme, bütçeleme ve kalkınma politikaları gibi konularda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı birçok yasal ve kurumsal düzenlemeyi yürürlüğe koymaya başladı. 1975 yılında Meksika’da düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) 1. Dünya Kadın Konferansı’nı takiben toplanan BM Dünya Kadın Konferanslarında kadınların ve kız çocuklarının yaşadığı eşitsizlikleri ortadan kaldıracak bir dizi önerme geliştirildi ve bu önermeler süreç içerisinde birçok ülkenin taraf olduğu ulus-

lararası sözleşmeler biçimini aldı. Mevzubahis sözleşmelerin en başında "Uluslararası Kadın Hakları Bildirgesi" olarak da bilinen "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yasal çerçevesinin genişletilmesi ve kadının toplumdaki rolünün güçlendirilmesi insani ve sosyal-ekonomik göstergelerdeki eşitsizliklerin giderilmesi açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet bakış açısı, kadının hayatına ve kalkınma sürecindeki yerine bütüncül bir bakış açısı ile bakmayı, üretim ve yeniden üretim arasındaki etkileşimi kalkınmanın her aşamasında-planlama, uygulama, izleme-değerlendirme-göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Bu haliyle kalkınmada toplumsal cinsiyet meselesi sektörler ve disiplinler arası bir karaktere sahiptir. Bu nedenle kalkınma alanında çalışanların tüm sektörlerde planlama ve uygulamaya toplumsal cinsiyet boyutunu katmak için kavramsal çerçeveler ve metodolojik araçlar geliştirmeleri ve bunu ana politikalara dahil etmeleri gerekmektedir. İşte bu nedenle, kadınların ve erkeklerin hayatlarında bir dönüşüm yaratmayı hedefleyen her türlü girişim, politika, proje, program, eylem planları bu farklılığı dikkate almak, hesaba katmak zorundadır.

Cinsiyet Eşitliği

Günümüzde yaygın şekilde kabul gören şekli eşitlik anlayışı, eşitliğin asgari ölçüsünü "kannun önünde eşitlik" ve "kanunların eşit koruma öngörmesi" şeklinde ifade eder. Eşitlik kavramı ile devletin bireylere eşit mesafede olması, bireyleri keyfi ölçütlere dayanarak kayırmaması veya bireylerin aleyhlerinde farklı muamele yapmaması ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, gerek uluslararası insan hakları belgelerinde gerekse ülkelerin iç hukuklarında egemen olan yaklaşımdır. Şekli eşitlik anlayışı, gerçek eşitliğin sağlanması bakımından yetersizdir. Öncelikle bu anlayış, kişi ve kişi grupları arasında var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması yükümlülüğünü öngörmemektedir. İkinci olarak, farklı niteliklere sahip kişileri/kişi gruplarını, toplumun baskın gruplarının özellikleri gözetilerek ko-

nulmuş kurallara ve oluşturulmuş yapılara uymaya zorlamaktadır. Şekli eşitlik anlayışı çerçevesinde doğrudan ayrımcılığın yasaklanması yeterli olmaktadır. Örneğin, görme engelli olan bir kişinin yükseköğrenime kabul edilmesi, şekli eşitlik anlayışı için yeterli gereklidir. Oysa bu kişinin diğer öğrencilerin erişebildikleri eğitim materyallerine ulaşmaması veya bu materyalleri elde etme külfetinin tamamen görme engelli kişiye yüklenmesi halinde, eğitimde fırsat eşitliğinden bahsetmek mümkün değildir. Aynı durum, başvurduğu bir işe kabul edilmekle birlikte, işyerine erişim imkânı bulamayan ortopedik engelli kişi için de geçerlidir.

Statükocu olmayan, diğer bir deyişle şekli eşitlik yaklaşımının ötesine geçen bir eşitlik anlayışı farklılıkların gözetilmesini, toplumun bu farklılıklar gözetilerek yeniden yapılanmasını ve kaynakların dağılımında yeni ölçütler kullanılmasını gerektirir. Maddi (fiili) eşitlik anlayışı olarak ifade edilen bu anlayışta hedef, şekli eşitlik anlayışından farklı olarak, kişi ve kişi grupları arasındaki farklılıkların göz önünde bulundurulması ve onların eşit veya aynı varsayılmamasıdır. Bu yeni eşitlik anlayışının benimsenmesi zorunluluğu, bugüne kadar geçerli olan şekli eşitlik anlayışının eşitsizlikleri pekiştirmenin ötesinde bir sonuç doğurmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Maddi eşitlik, kişi ve kişi grupları arasındaki farklılıkları olumlu yönde göz önünde bulunduran ve onları eşit veya aynı varsaymayan eşitlik anlayışıdır. Bu sayede mevcut eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için geçici özel önlemler gibi önlemler gündeme gelebilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, şekli eşitlik anlayışında, örneğin engelli bir bireyin engelli olmayan bir birey ile "aynı" olduğu varsayılmakta, başka bir ifadeyle engelli bireye "engelli değilmiş gibi" davranılması öngörülmektedir. Bu yaklaşım, kişinin engelliliğinin getirdiği sorunlarla bizzat kendisinin baş etmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Şekli eşitlik anlayışında, engelli kişinin engelli olmayanlar tarafından ve engelli olmayanlara uygun olarak oluşturulan kural ve yapılara uyum sağlaması gerekirken, bu kuralların ve yapıların engellilerin "farklılıkları" ile uyumlu hale getirilmesi, eşitliğin varlığı için gerekli görülmemektedir. Bu nedenlerle maddi eşitlik anlayışı, "eşit-

lik" ile "aynılığın" bir ve aynı şey olmadığını altını çizer. Eşitliğin, farklılıkları göz ardı etmek yerine, onları gözetmekle sağlanabileceği konusunda bir farkındalık üzerine inşa edilir. Bunun sadece doğrudan ayrımcılığın önlenmesiyle mümkün olmayacağı açıktır. Eşitliği sağlamakla yükümlü devletlerin aynı zamanda ayrımcılığın dolaylı biçimlerini önlemeleri ve eşitliği sağlamak üzere başka önlemler de almaları gerekir.

Doğrudan ayrımcılık yasağıyla sınırlı bir şekli eşitlik anlayışından insan hak ve özgürlüklerinden eşit yararlanmayı güvence altına alma yükümlülüğünü içeren bir eşitlik anlayışına geçiş, bugün için sadece iki temel alan ile sınırlı olarak gerçekleşmiş görünmektedir. Bunlar, cinsiyet eşitliği ve ırklar arası eşitliktir. Türkiye'nin de taraf olduğu Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MŞHS), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi, cinsiyete dayalı olarak ayrımcılık yapılmasını yasaklar. Aynı zamanda devletlere kadın ve erkek arasındaki eşitliğin yaşama geçmesini sağlama yükümlülüğü getirir. Yine Türkiye'nin taraf olduğu Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (IAOKS) şekli eşitliğin yeterli olmadığına, "her türlü tedbir" ile eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrımcılığın söz konusu olduğu diğer alanlarda da bu yönde bir gelişimin başladığını, ancak sürecin henüz tamamlanmadığını söylemek mümkündür. Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması konusunda devletlerin yükümlülüklerinden bahsederken, ikili bir ayırım yapmak zorunludur. İlk olarak devletin ayrımcılıktan kaçınma yükümlülüğü söz konusudur. Bu yükümlülük sözleşmelerde ve yasal metinlerde "her türlü tedbir" ile ifade edilir. İkinci olarak ise kaçınmanın ötesinde, özel önlemler gibi bir dizi önlem alma yükümlülüğüdür. Bu şekilde ayrımcılıktan kaçınma şeklinde negatif bir yükümlülüğün yanında pozitif yükümlülükler de söz konusudur. Bunların bir kısmı ayrımcılığın önlenmesine ve ortadan kaldırılmasına yönelik iken, geçici özel önlemler olarak anılan bir kısmı ise ayrımcılığın geçmişten gelen etkilerini ortadan kaldırarak eşitliği sağlamaya yöneliktir. Geçici özel ön-

lemler eşitliğin sağlanması ile sona erdirilir. Geçici olarak adlandırılmasının nedeni de budur. Aksi takdirde, eşitliğin diğer bir kişi/grup aleyhine bozulması söz konusu olacaktır. Bu tür yükümlülükler geçici özel önlemler ile sınırlı değildir. Bazı yükümlülükler sürekli niteliktedir. Zira bunlar ayrımcılığı önlemekle veya ortadan kaldırmakla birlikte, başka bir grup bakımından olumsuz sonuçlar yaratmaya, başka bir ifade ile eşitlik dengesini bozmaya elverişli edimler değildir. Örneğin engelliler için geçerli olan bazı özel önlemler engelli olmayan kişiler bakımından herhangi bir eşitsizlik durumu ortaya çıkarmamaktadır. Örneğin, işitme engellilerin kamu hizmetlerine erişiminde eşitliği sağlamak üzere işaret dili uygulamasının yaygınlaştırılması bu niteliktedir¹.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kaynaklara, haklara ve hizmetlere erişime ilişkindir. İdeal durumu, yani kadınların ve erkeklerin cinsiyetlerinden bağımsız olarak eşit kaynaklara, hizmetlere ve haklara sahip olması durumunu ifade eder. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) toplumsal cinsiyet eşitliğini karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynak bölüşümü ve hizmetlere erişimde cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmaması olarak tanımlamaktadır.

Kamu hizmetlerinin, ayırım gözetilmeksizin bütün vatandaşlara eşit olarak sağlanması, sosyal bir hukuk devleti olmanın temel ilkelerinden biridir. Ayırım gözetmemek, Anayasamızda da belirtildiği gibi, herkese aynı davranmak değil, herkesin vatandaşlık haklarından yararlanabilmesini sağlamaktır. Bu ilke, 10'uncu maddede düzenlenmiş, 2004 ve 2011 yılında yapılan değişikliklerle cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi konusu vurgulanmıştır. Bu düzenlemede amaç, doğrudan ya da dolaylı biçimde uygulanan ayrımcılığın ortadan kaldırılması, böylelikle sosyal adaletin sağlanmasıdır. Yani, kamusal hizmetlerin ihtiyaçlara göre çeşitlendirilmesi, Anayasamızda da belirtildiği gibi, vatandaşların haklardan yararlanmada eşit hale getirilmesini hedefler. Tıpkı, La Fontaine'in "Tilki ve Leylek" öyküsünde olduğu gibi: her ikisinin de karnının doyabilmesi için, içinden yiyebilecekleri biçim ve ölçüde kaplar gerekmektedir. Her ikisine aynı kap verilmesi, bi-

rinden birinin aç kalmasına ve huzursuzluk çıkmasına neden olacaktır.

Hareket alanları evle ve mahalleyle, görüş-tükleri kişiler ise akraba ve komşularla sınırlandırılmış kadınların var olan haklarını bilmeleri, kullanmaları da mümkün olmaz. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının önündeki engellerden biri budur. Böyle bir kısıtlanma, sadece kadınları değil, erkekleri ve bütün bir toplumu da güçsüz düşürür. Çünkü nüfusun yarısı, üretim gücünü, yaratıcı kapasitesini yeterince kullanamamaktadır. Bütün bunlar, cinsiyete dayalı işbölümünün basit bir "alanların ayrılması" meselesi olmadığını, hem cinsiyet eşitsizliği-ne hem de toplumsal güçsüzlüğe kaynaklık ettiğini gösterir.

Eşitlik ilkesi hiçbir zaman insanların birbirlerinin "aynı" olması anlamına gelmemektedir. Elbette ki insanlar sadece cinsiyetleri değil, başka pek çok niteliği nedeniyle de birbirlerinden farklıdır ve toplumu toplum yapan da bütün bu farklılıkların getirdiği zenginliktir. Ancak, bütün bu niteliklerin birilerinin diğerlerinden daha fazla (ya da daha az) fırsata sahip olmasına, seçeneklerinin bu niteliklere bağlı olarak genişlemesi ya da daralmasına neden olmaması, eşitlikçi bir toplumun vazgeçilmez koşuludur.

Erkeklerle yüklenen roller çoğunlukla toplumsal kaynaklara ulaşma bakımından avantaj sağlarken, kadınlara yüklenen roller, onları bu kaynaklardan olabildiğince uzaklaştırır. Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler kadınların eğitim, sağlık, istihdam hizmetlerine ve karar alma mekanizmalarına erişimini kısıtlamakta ve onları dezavantajlı duruma düşürmektedir. Rakamlar eğitim, sağlık, istihdam, siyaset gibi alanlarda kadınlarla erkekler arasında ciddi uçurumlar olduğunu göstermektedir. Kadınların bu dezavantajlı konumları hem şiddete uğramak bakımından bir risk oluşturmakta hem de şiddetle mücadelede onları güçsüz kılmaktadır.

Dünyadan Cinsiyet Eşitsizliği Görüntüleri²

- Refaha erişimde tüm dünyada cinsiyetler arası eşitsizlik mevcuttur. Açlık sınırında yaşayan 1.4 milyar insanın üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır.
- Cinsiyetimiz eğitim olanaklarına erişimimizde belirleyicidir. Dünya üzerindeki toplam 774 milyon okumaz yazmazın yüzde 64'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Küresel düzeyde kadınların yüzde 77'si erkeklerin ise yüzde 87'si okur yazardır.
- Yoksulluk arttıkça kadınlar ve erkeklerin okullaşma oranları arasında kadınların aleyhine eşitsizlik artmaktadır. Cinsiyetler arası okullaşma oranlarında eşitsizliğin en yüksek olduğu yerler Batı Asya, Okyanusya ve Sahra Altı Afrikası (Somali, Cibuti, Moritanya vb) ülkeleridir.
- Gelişmekte olan ülkelerde kadınların istihdama erişim olanakları sınırlıdır. Sahra Altı Afrikasında kadınların yüzde 80'i kayıt dışı alanlarda istihdam edilmektedir.
- Cinsiyet eşitsizliğinin en çarpıcı görüntülerinden birisi siyaset ve karar alma mekanizmalarına katılımında kendini gösterir. Kadınlar karar alma mekanizmalarında neredeyse görünmezdir. 2014 yılında tüm ulusal parlamentolarda bulunan temsilcilerin ancak yüzde 21,3'ü kadındır.
- Dünya genelinde yapılan çalışmalar, her dört kadından birinin gebelikte fiziksel veya cinsel şiddete uğradığını göstermektedir.
- Küresel olarak bakıldığında, ergenlik çağındaki kız çocuklarının HIV pozitif olma olasılıklarının yaşitları erkek çocuklarına göre yüzde 50 daha fazla olduğu görülür.

Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık

Canlılar, bitkiler, binalar, arabalar vb. şekilde sınıflandırma yapmak, insan beyninin etraf-tan gelen sayısız bilgiyi işlemek ve depolamak için kullandığı bir yöntemdir. Her şey ve herkes bu sınıflandırmaya tabidir. İnsanlar da sahip oldukları ya da onlara atfedilen çeşitli özellikler bakımından sınıflandırılır, bir grup

Ancak, farklı niteliklerin birilerinin diğerlerinden daha fazla (ya da daha az) fırsata sahip olmasına neden olmaması eşitlikçi bir toplumun vazgeçilmez koşuludur.

içerisinde tanımlanır ve ait olduğu grubun bir yansıması olarak görülür. Bu sınıflandırma yaş, etnik köken, cinsiyet, din, dil ya da renk temelinde yapılabilir. En başta basit ve zararsız gibi görünen bu işlem toplumsal yaşayışın hiyerarşik biçimde örgütlenmesinin de temelini oluşturur.

Sosyal algılara dayalı sınıflandırma sonucu birey kendini ve diğerlerini çeşitli gruplara ait olarak tanımlar. Bu gruplara ilişkin genellemelere dayalı beklentiler oluşturur. Kişinin kendi grubu veya diğer gruplara ait bilgi, beklenti ve inanışlarının bütünü kalıpyargı olarak tanımlanmaktadır. Kadınların duygusal, erkeklerin mantıklı olduğunu düşünmek buna bir örnektir. Kalıpyargılara bağlı olarak geliştirilen önyargılar sonucu, "öteki"ni yok saymaktan yok etmeye varabilen davranışlar sergilenir. Önyargılardan kaynaklı tutum ve davranışların tümünü içeren bu süreç ayrımcılık olarak tanımlanır. Ayrımcılık, hiyerarşik toplumsal örgütlenme içerisinde gücü elinde bulunduran grupların diğer grupları tahakküm altında tutmasının bir aracı haline dönüşür.

Literatürde ayrımcılıkla ilgili beş basamak tarif edilmektedir.

Karşı olduğunu ifade etme: Kişi, önyargısı konusunda kendisi gibi düşünen diğerleriyle konuşur, antipatisini, düşmanca duygularını ifade eder.

Uzak durma: Önyargılı olduğu birey ve gruplarla aynı ortamlarda bulunmaktan kaçınır. Ayrımcılık: Önyargılı olduğu grupların iş, sağlık, eğitim, konut gibi hizmetlerden yararlanmasına karşıdır.

Fiziksel saldırı: Önyargılı olunan gruba yönelik şiddet içeren davranışlar sergiler.

Yok etme: Yok etme amaçlı linç girişimleri, katliamlar, soykırımlarını içerir.

Ayrımcılığın en yaygın biçimlerinden biri **cinsiyete dayalı ayrımcılıktır**. Cinsiyete dayalı ayrımcılık söz konusu olduğunda ise bahse konu olan "kadına karşı ayrımcılıktır".

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde kadına karşı ayrımcılık şu şekilde tanımlanmaktadır:

"...kadınlara karşı ayrımcılık" terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya bu hakları kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir".

Cinsiyetlerin varsayılan doğasına yüklenen özellikler üzerinden geliştirilen, genellikle erkek cinsinin lehine sonuçlar doğuran, doğrudan ya da dolaylı ayrımcılıktan bahsetmek mümkündür.

Doğrudan ayrımcılık, bir kişiye cinsiyeti ya da kişinin değiştiremeyeceği başka özelliğinden (örneğin, yaş, fiziksel nitelikleri, ırkı gibi) dolayı açıkça yasalarda, politikalarda ya da uygulamalarda ayrımcılık yapmak olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, eski Medeni Ka-

nun'da evin seçimini kocanın yapacağı hüküm bulunmaktaydı, bu hüküm 2001 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun'da değiştirilerek, eşlerin oturacakları evi birlikte seçecekleri hükmü getirilmiştir. Bir başka örnek ise, hemşirelik mesleğini 2007 yılında Hemşirelik Kanunu değişinceye kadar sadece kadınların yapabiliyor olmasıdır. Erkekler bu mesleği edinmek isteseler hatta eğitimini alsalar dahi, Hemşirelik Kanununun 3. maddesinin ilk fıkrasında *"Türkiye'de hemşirelik sanatını bu kanun hükümleri dahilinde hemşire unvanını kazanmış Türk kadınlarından başka hiç kimse yapamaz"* yazdığı için hemşire olamıyorlardı. Son yıllarda Türkiye'de yasalardaki (Türk Ceza Kanunu, Medeni Kanun, İş Kanunu vs.) cinsiyet temelli ayrımcılık içeren maddeler, özellikle kadın hareketinin etkisi ile büyük ölçüde değiştirilmiştir.

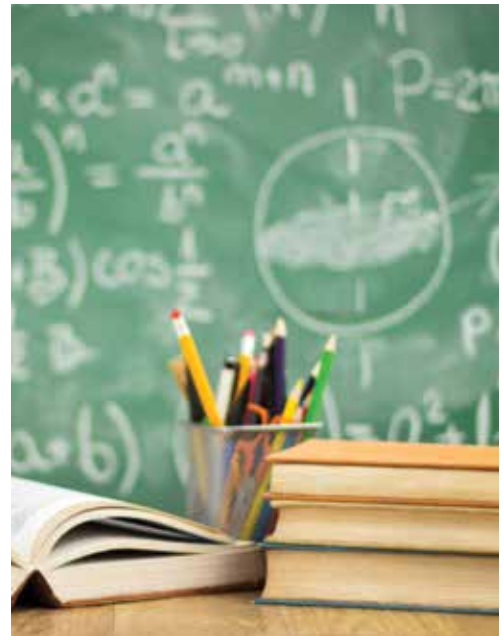
Ancak toplumda ayrımcılık her zaman bu kadar görünür olmayabilir, bu nedenle fark etmek ve değiştirmek daha zor hale gelebilir. **Dolaylı ayrımcılık**, görünürde tarafsız gibi duran, ancak sistemli olarak ayrımcılık uygulanan durumları ifade etmektedir. Örneğin sağlık kuruluşları ya da eğitim kurumlarında asansör, rampa yerine sadece merdiven olması bu hizmetlerden tekerlekli sandalye kullanan kişilerin yararlanmalarını kısıtlaması gibi. Tekerlekli sandalye kullanan kişilerin sağlık hizmetlerinden ya da eğitim hakkından yararlanması mevzuatta açık biçimde kısıtlanmamış olsa bile, yani doğrudan ayrımcılık yapılmamış olsa dahi, bu kişilere yönelik dolaylı bir ayrımcılık yapılmaktadır denebilir.

Cinsiyete dayalı dolaylı ayrımcılığa istihdam alanından örnek verilebilir. Örneğin iş kanunumuz işe alımlarda doğrudan cinsiyete dayalı bir ayrımcılık yapmayı yasamakla beraber, açık iş ilanlarının sadece belli kamu kuruluşlarının binalarında ve İnternet sayfalarında yer alması, bu işlere erişimde, kamu binalarını ziyareti ve İnternet kullanım oranları kısıtlı olan kadınların aleyhine dolaylı bir ayrımcılık durumu yaratmaktadır³.

Doğuştan eşit haklara sahip olmak ve kanun önünde eşitlik ilkesi, yani yasaların eşitlik ilkesine aykırı olmaması ve cinsiyet ayrımcılığı

yapmaması, bu açıdan son derece önemlidir. Ancak, bu ilkeler eşitliği sağlamaya yetmemektedir. Eşitliğin fiilen, yani hayatın içinde sağlanması için bazı ek önlemler de gerekmektedir. Çünkü fiilen eşit olmayanlara eşit muamele etmek, varolan eşitsizliklerin sürmesine yol açmaktadır. Bunun yerine eşitsizlikleri gören, dikkate alan ve düzeltmeye çalışan bir bakış açısına ihtiyaç vardır. **Pozitif ayrımcılık**, eşit olmayan gruplar arasında eşitlik sağlanıncaya kadar alınan geçici özel önlemlerdir. Fiili eşitliğin sağlanması ile son bulur.

Bir ideal olarak eşitlik yaygınlıkla benimsense de, gerçekleştirilmesinde aksaklıklar olduğu ortadadır. Örneğin, temel eğitim bütün Türk vatandaşları için parasız ve zorunludur. Bu kural, kız ve oğlan çocukları arasında bir ayırım yapmaz. Böyle olduğu halde, kız ve oğlan çocukların temel eğitim fırsatı yönünden eşit olduğunu söylemek mümkün değildir. Okullaşma oranlarına baktığımızda, eğitim düzeyi yükseldikçe kız çocukların oranının azaldığını, eğitimin hiçbir aşamasında eşit olmadığını görüyoruz. Ayrıca, toplam nüfus açısından, okumaz yazmazlığın kadınlarda yüzde 20 dolayında, erkeklerde ise yüzde 8 civarında olduğunu ekleyebiliriz. Yani, eğitim fırsatlarından yararlanma açısından, yasalar önündeki eşitlik yetmemekte, fiili eşitsizlik sürmektedir. Ülkemizde bu alanda fiili eşitliği sağlamak üzere çeşitli kamu ve sivil toplum kuruluşları ve özel sektör desteği ile geçici özel önlemler alınmaktadır. "Haydi Kızlar Okula", "Baba Beni Okula Gönder" gibi kampanyalar bu geçici özel önlemlere örnek olarak verilebilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından Şartlı Nakit Transferi hizmetleri kapsamında sunulan Şartlı Sağlık ve Eğitim Yardımlarında kadınlara ve kız çocuklarına öncelik verilmesi geçici özel önlemler kapsamında sayılabilir. Şartlı Sağlık Yardımları nüfusun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının ve anne adaylarının temel sağlık hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı oluşturmak amacıyla uygulanmaktadır ve kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla, ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımı çerçevesinde ise ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartıyla her ay eğitim yardımı verilmektedir. Kız çocuklarının okullaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarına ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmaktadır⁴.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde de pozitif ayrımcılıkla ilgili maddeler bulunmaktadır. Sözleşmede konuya ilişkin olarak Madde 3 ve 4 aşağıda sunulmaktadır:

Madde 3: Taraf Devletler kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakları kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 4: Kadın ve erkek eşitliğini fillen sağlamak için taraf devletlerce alınan geçici özel önlemler, işbu sözleşmede belirtilen cinsten bir ayırım olarak değerlendirilmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacaktır. Firsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu uygulamalara son verilecektir.

Türkiye, taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile

uyumlu olarak, 2004 ve 2010 yıllarında Anayasanın 10. maddesinde yapılan değişiklik ile pozitif ayrımcılığın eşitlik ilkesine aykırı olmadığını ve Devletin eşitliği yaşama geçirmek ile yükümlü olduğunu ilan etmiştir.

Anayasamızın 10. maddesi der ki....

MADDE 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmelidirler.

Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet denince ilk akla gelen kadın ve erkeklerin biyolojik farklılıklarıdır. Kadın ve erkeğin cinsel organlarındaki ve üreme sistemlerindeki farklılık evrenseldir. Kız ve oğlan bebekler olarak dünyaya gelen kadın ve erkekler aynı zamanda birer sosyal varlıktır. Doğdukları andan itibaren buldukları coğrafya, zaman, sınıf, kentsel veya kırsal yaşama biçimleri onların kadın ve erkek olarak şekillenmesinde rol oynar. Toplumların kadın ve erkeklerden beklentileri de sosyal ilişkilerle şekillenir.

Hepimiz dünyaya kız ya da oğlan bebekler olarak geliriz. Bu bizim seçtiğimiz bir şey değildir. Hangi kültürde, çağda yaşarsak yaşayalım, kız ya da oğlan olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi, biyolojik varlığımızın bir niteliğidir. Böyle olduğu için, üzerinde düşünmeye gerek duymayız: Mavi gözlü, uzun boylu yahut siyah saçlı olmayı nasıl "doğal" karşılıyorsak, kadın ya da erkek olmayı da öyle "doğal" karşılıyoruz. Oysa, biraz daha yakından baktığımızda, cinsiyetin yalnızca biyolojik varlığımızın bir niteliği olmakla kalmadığını, toplumsal konumumuzu da derinden etkilediğini görebiliriz. Yani, cinsiyetimiz, yalnızca biyolojik bir nitelik olmakla kalmaz, toplumsal varlığımızın da en önemli bileşenlerinden biri haline gelir. Toplumsal bir projeye dönüşür, kadim bir toplumsal projeye yani "kadın ve erkek" olmaya. Cinsiyet eşitliği konusunda çığır açan "İkinci Cins" kitabının yazarı Simone de Beauvoir "Kadın doğulmaz, kadın olunur" derken şüphesiz bu toplumsal projeden bahsediyordu.

Kadın ve erkekler için uygun görülen bazı nitelikler vardır: Cesaret, özgüven, güç gibi nitelikler erkeklere; yumuşaklık, fedakârlık, çekingenlik gibi nitelikler ise kadınlara atfedilir. Cinsiyete göre dağıtılan bu nitelikler, bizim biyolojik varlığımızla ilişkilendirilir. Yani, cinsiyetin, sadece anatomik ve hormonal bir yapı tarafından belirlendiği düşünülür. Örneğin, "kadınlar anne oldukları için erkeklere göre daha yumuşaktır" denir. Çünkü "cinsiyet" ile "biyoloji"nin birbirine en kolay bağlayabileceği nokta "annelik"tir. Kadınların annelik potansiyelleri nedeniyle "kadınsı" davrandıkları söylenir. Oysa bu potansiyelin tamamen başka türlü toplumsal niteliklere kaynaklık etmesi pekala mümkündür: Bir kadın, anne olduğu için daha yırtıcı, daha korumacı ve sert de olabilir. Bazı kültürlerde bunun örneklerine de rastlarız; örneğin çocukların ataların ruhlarının yeniden cisimleşmesi olduğuna inanan topluluklar, çocuk bakımını da topluluğun ortak işi olarak tanımlar; bu durumda annelik ve babalık rolleri "doğal" olarak kabul ettiğimizden çok farklı biçimlenir.

Avustralya yerlilerinde, "annelik" ve "babalık" temelde biyolojik olmayan, özellikle toplumsal kavramlar olarak görülür. Anne ile çocuk arasında da kan bağı olduğuna ilişkin bir fikir yoktur- aynı şekilde, baba ile çocuk arasında da. Bu gerçeğe pek önem verilmez... Bizim inanç sistemimiz bize bir çocuğun kendisini taşıyan kadının yumurtasının döllemesinin ürünü olduğunu söyler –fizyolojik annelik- ama Aborjinler arasında kadın ile "ondan çıkan çocuk" arasında bu türden temel bir fizyolojik ilişki bilinmez. Kadından doğan çocuğun, o sırada kabiledede yaşayan herkesten daha yaşlı olduğuna, çünkü atalardan birinin ya da bir bilgenin dünyaya yeniden geldiğine inanılır; bu nedenle de bebek, kabileye doğduğu ya da yeniden dünyaya geldiği zamandaki herhangi bir fizyolojik nedenden köken olarak tamamen bağımsız bir varlık olarak kabul edilir.

(Ashley-Montagu, *Coming into Being among the Australian Aborigines*, 1974)

Kadınlık ve erkekliğin toplumda nasıl algılandığı, algılanması gerektiği, bunlara hangi anlamların yüklendiğini bize gösteren/öğreten pek çok kanal vardır: Deyimler, atasözleri, halk hikayeleri, medya gibi... Bu öğretiler, kadınlar ve erkekler olarak belirli rol kalıplarına girmemizi sağlar. Örneğin, "elinin hamuruyla erkek işine karışma!" deyişinin iki farklı işlevi olabilir: Birincisi, bu deyişin geçerli olduğu bir toplumda, kadınların ikincil sayıldıklarını, "erkek işi" olarak tanımlanan karar verme işlerinin dışında bırakıldıklarını gösterir. İkincisi, kadınlara "yerlerini" hatırlatır: Hamur yoğurmak ve erkek işlerine karışmamak.

Aşağıda Türkçe Sözlük'ten⁵ alınmış "kadın", "dişi" ve "erkek" tanımları vardır. Tanımlar, kadınlar ve erkeklere yakıştırılan sıfatlar konusunda ya da birer sıfat olarak kadınlık ve erkekliğin nasıl kullanıldığı konusunda fikir verir.

Kadın: 1. Dişi cinsten erişkin insan, erkek ya da "adam" karşısı: Kadın erkek eşitliği.
"Kadın öğretmenlerle erkek öğretmenler ayrı ayrı masalarda oturuyorlardı." -A. Nesin.

2. Evlenmiş ya da kızlığını yitirmiş dişi insan.

3. esk. "Hanım" anlamında kullanılan bir san: *Fatma Kadın. Kâhya kadın.*

4. öna. Analık ya da ev yönetimi bakımından gereken erdemleri olan.

5. mec. Sevgili, eş: "Karadutum, çatal karam, çingenem / ... / Kadınım, kırsığım, karımsın."
- B. R. Eyuboğlu.

6. mec. Hizmetçi, gündelikçi.

7. kaba Karı.

Erkek: 1. İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı.

2. dirb. Sperma oluşturan organizma.

3. Yetişkin adam, "kadın" karşısı: *Köyün erkekleri askerde.*

4. Koca: *Kadın erkeğini uğurladı.*

5. öna. mec. Sözüne güvenilir, mert.

6. Girintili ve çıkıntılı olmak üzere bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılısı: *Erkek kopça. Erkek vida.*

7. Sert, kolay bükülmez: *Erkek demir.*

Dişi: 1. Yumurta oluşturan ya da yavru doğuran (birey).

2. Hayvan ve bitkilerin, erkeği tarafından döllenecek biçimde oluşmuş cinsi: *Dişi kedi.*

3. a. Kadın: *"Peki ya ekmek kadar eski, vatan kadar gerçek / Ya erkekle dişi, dişiyle erkek"*
- B. R. Eyuboğlu.

4. öna. Kadına özgü: *Dişi gülüş.*

5. Girintili ve çıkıntılı olmak üzere bir çift oluşturan nesnelere girintilisi: *Dişi klişe. Dişi kalıp. Dişi fiş.*

6. (Maden için) Yumuşak, kolay işlenen.

Geleneksel ifadeler, modern toplumlarda etkisini yitirmiş ve güçsüzleşmiş gibi görünmeler de, farklı biçimlerde varlıklarını sürdürürler. Kadının yumuşak erkeğinse sert olduğu yolundaki eski inanış, günümüzde bir madencilik teriminde varlığını sürdürmektedir örneğin: Kolay işlenen madenlere "dişi", işlenmesi güç olanlarına ise "erkek" denir. Yani, "kadın" ve "erkek", cinsiyetlerin isimleri oldukları kadar, o cinsiyetten olan insanlara uygun görülen sıfatlardır da. Biyolojimiz, basitçe bizi kadınlar ve erkekler olarak ikiye ayırmakla kalmaz, uymamız gereken kuralların, içine sığmamız gereken kalıpların ve bize uygun görülen sıfatların olduğu bir dünyaya da sokar bizi-ki artık burada biyolojiden değil, toplumdan, kültürden ve toplumsal bir proje olarak cinsiyet rollerinden bahsetmek gerekir. Biyolojik özelliklerin toplumsal, kültürel, politik/ideolojik ve ekonomik yapılarla etkileşimi sonucu farklılaşarak, biyolojik cinsiyetten başka bir hal alışı ve iki farklı yaşam alanı oluşturmaları süreci toplumsal cinsiyet

rollerinin oluşması sürecidir. Toplumdan topluma değişen bu beklentilerin kadın ve erkeği ayırt etme biçimlerine "toplumsal cinsiyet" denir. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet; toplumun bireye verdiği roller, görevler ve sorumluluklar ya da toplumun birey hakkındaki algısı ve ondan beklentileridir.

Daha bebekler doğmadan ailelerin beklentileriyle başlar proje. Oğlanı bulana kadar çocuk yapmaya devam etmek ya da sohbetlerde uzayan bir sessizlik olduğunda "kız doğdu galiba" şakası yapmak az rastlanır türden olgular değildir. Proje, isimlendirme ile devam eder. İsimler, basit bir adlandırmanın ötesinde zaman zaman, ailelerin çocuklarından beklentilerini ve onlarla ilgili umutlarını yansıtır. Böylece "Mert" olması, "Demir" ya da "Kaya" gibi sert olması beklenen erkek çocukları ve "Peri", "Sevgi", "Nazlı" gibi yumuşak ve itaatkâr kız çocukları planlanmış olur.

Aşağıdaki tabloya bakalım:

Kadın	Erkek
Beden	Akıl
Doğa	Kültür
Duygu	Mantık
Nesne	Özne
Özel	Kamusal

Bu ikili sınıflandırmada solda sıralananlar kadına özgü nitelikler, sağda sıralananlar ise erkeğe özgü nitelikler olarak genel kabul görmektedir. Bu ikiliklerin sadece zıt kutupları göstermekle kalmayıp aynı zamanda ikilikler arasında bir hiyerarşinin varlığını da ima ettiğini söylemek mümkündür. Söz gelimi, aklın bedenden üstün olduğu, gelişen yapısıyla kültürün doğadan üstün olduğu varsayılır. Mantıklı ve nesnel olgular, duygusal ve öznel olanlardan daha fazla değer görür.

Zıtlıklara ve ast-üst ilişkisine dayalı bir anlayışın pratik hayata yansması ise şöyle olmaktadır: Kadın duygusallık, sabır, uysallık, fedakârlık ve şefkat sahibi olmakla özdeşleştirilirken; akli beceriler, güçlü bir karakter ve otorite gibi özellikler erkekle özdeşleştirilir. Böyle bir kutuplaşmaya göre, kadınların küçüklüklerinden itibaren uslu, sessiz, söz dinleyen, dikkat çekmeyen kişiler olduğu, erkeklerin ise yine küçüklüklerinden itibaren girişken, atak, hareketli, dikkat çeken, tuttuğunu koparan ve kararlı kişiler olduğu düşünülür. Kız ve erkek çocukları yetiştirilirken, sistematik olarak kimi nitelikleri desteklenir, kimileri ise cezalandırılır: "Ne işin var kız başına senin orda?", "Erkek adam ağlamaz!", "Hadi hanım kızım, ağabeyine su ver", "Oğlum, kardeşine sahip çık"... Kadınların "erkeksi" nitelikleri benimsemesi, böyle özellikler göstermesi, belirli sınırlar içinde hoş görülebilir: "Erkek gibi kadın!" bir övgüdür. Kadının cinsiyetinden beklenmeyecek bir cesaret ya da mertlik gösterdiğini ifade etmek için kullanılır. Oysa bir erkeğe "kadın gibi" demek, hakaret sayılır.

Atasözleri ve deyimler, dilimizin ve sözlü tarihimizin önemli bir parçasıdır. Nesilden nesile neyin nasıl yapılacağını, alınan dersleri aktarır. Bu çerçevede herhangi bir kültür, sosyal yapı içerisindeki kadınlık ve erkeklik algısının yeniden üretilmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi/içselleştirilmesi için önemli bir araç görevi görür. Dilimizde de bu türden cinsiyetçi deyiş, deyim ve atasözlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Örnek verecek olursak, bunların bir kısmı kız çocuğunu dert, oğlan çocuğunu ödül olarak gösterir: "Kız doğuran tez kocar", "Kız yükü, tuz yükü", "Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün", "Oğlanı her karı doğuramaz, er karı doğurur".

Bu cinsiyetçi deyişler, "başa gelmiş" bu dertten en doğru kurtulma şeklinin, "kız çocuğu

genç yaşta evermek" olduğunu da anlatırlar. "Kız çocuğu ya er koynunda, ya yer koynunda", "Kız evde olsa da elden sayılır", "Kız girdi on üçüne, ya erdedir ya yerde", "On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde".

Önemli olan tarihimiz ve kültürümüzdeki kanlıkların su yüzüne çıkartılmasıdır. Bunun yolu klasikleşmiş dilbilim çalışmalarında tahrifat yapmak değil, tarihi ve kültürel belleğimizdeki cinsiyetçi ve ırkçı içeriklerle hesaplaşmaktır.

"Eksik Etek Devrimi"

"Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin", "kaşık düşmanı", "eksik etek" gibi atasözü ve deyimler artık tarih oluyor.

Türk Dil Kurumu (TDK) Başkanı Prof. Dr. Şükürü Haluk Akalın, kadını aşağılayan, kötüleyen ve ikinci sınıf gösteren deyim ve atasözlerini sözlüklerden çıkaracaklarını açıkladı. 7 kişilik çalışma grubu oluşturan TDK, 20 bine yakın deyim ve atasözünü bilimsel incelemeye tabi tutacak. Bazıları argo, bazıları ise özellikle doğu ve güneydoğu bölge ağızlarında kullanılan, Türk gelenek, kültür ve inançlarına uymayan sözleri yeni sözlüğe almayacak olan TDK, bu olumsuz mesajların nesilden nesile geçmesini engelleyerek unutturmayı hedefliyor.....

Aıklama yapılacak sözler

Yeni sözlükte yer almayacak bazı atasözü ve deyimler şöyle: Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz/ Kadın erkeğin şeytanıdır/ Kadının sofusu, şeytanın maskarası/ Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir/ Avrat var arpa unundan aş yapar, avrat var buğday unundan keş yapar/ Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar/ Avrada eri saklar, peyniri deri/ Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etme/ Kötü kabağın kötü dölü olur/ Ağustostan sonra ekilen darıdan, kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez/ Al atın iyisini yiyeceği bir yem; al avradın iyisini yiyeceği bir don/ Avrat malı, kapı mandalı.

(Hürriyet 12 Temmuz 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4736890.asp?top=1>)

Kadın ve erkeklerin nasıl oldukları (ve aynı zamanda nasıl olmaları gerektiği) hakkında, kadim bir projede kökleşmiş kanaatler ediniriz. Bu kanaatler, ölümcül sonuçlara yol açabilir: Kadınların ince, zarif ve narin olmaları gerektiğini dinleyen küçük kızların yeme bozukluğu hastalıklarına yakalanması ya da erkeklerin sert, çok sert, olmaları gerektiğini dinleyen delikanlıların, sırf yan baktı diye bir sınıf arkadaşını/öğretmenini bıçaklayivermesi gibi.

Kadınlar, her koşulda sevecen, uzlaşmacı, yumuşak başlı, fedakâr, başkalarına hizmet etmekten hoşlanan bireyler olarak tanımlandığından, pek çok kadın bu tanımlamaya uyma baskısı altında bedensel hastalıklar, depresif duygular, güvensizlik, aşırı duyarlılık, alınganlık ve asabiyete bağlı yakınmalarla karşı karşıya kalır.

Benzer şekilde pek çok erkek de, erkeklerin güçlü, yenilmez, duygularını belli etmez bireyler olarak kabul edilmesinden kaynaklanan ciddi psikolojik sorunlar yaşar. Çocukluk ve gençlik döneminde kız kardeşiyle gayet iyi ilişkiler içinde büyüyen bir genç erkek, top-

lumsal beklentiler sebebiyle hiç istemeyerek, namus saiki ile onun katili dahi olabilir. Sakin bir karaktere sahip olan bir erkek, eşini yola getirmenin güç kullanmaktan geçtiğine dair söylemlerin etkisi ile "olmadığı biri gibi davranmanın" yarattığı travmayı yaşayabilir. Güç, sorumluluk getirir; güçlü cins olmanın ağır bir bedeli daha vardır: Güçlü olmaya devam etme gerilimi. Erkeklerin, erken teşhis edilmesi gereken hastalıklardan dolayı ölüm oranlarının daha yüksek olması, bu bedelin parçalarıdır. "Erkek adam ağlamaz" diye başlayan hikâyeye, hastalıkların geçiştirilmesi, gerektiğinde yardım istenememesi, stresle başa çıkmanın becerilememesi ile devam eder. Hekimler arasında yaygın bir deyiş vardır: "Kadınlar hastalanır, erkekler ölür!" Bu deyiş, erkeklik rolünün getirdiği yaşam yükünü çok iyi özetler.

Bu yüzdendir ki toplumsal cinsiyet rolleri ve dolayısı ile cinsiyete dayalı işbölümünün gerektirdiği düşünülen yerlerde durmayan "kadınlar" ve "erkekler" aşağıdaki haberde yaratılmak istendiği gibi "müstehzi bir gülmeme" ile karşılanır:

3 Çocuk 7 Torun Sahibi Kadın Muhtar Adayı Oldu

03 Aralık 2013 Salı 13:48

Muğla'nın Seydikemer ilçesine bağlı Yayla Doğanlar köyünde 3 çocuk, 7 torun sahibi Ayfer Köylü, köy muhtarlığına aday olduğunu açıkladı.

Aşağıdaki tablo, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen, Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması, kadın ve erkeklerin evlenmeyi düşündükleri eşte aradıkları,

önemli buldukları ya da istemedikleri özellikleri ortaya koymaktadır. Veriler, toplumsal cinsiyet rollerine uygun talep ve beklentileri teyit etmesi açısından dikkat çekicidir.

Tablo: Kadınların ve Erkeklerin Evlenecekleri Kişide Aradıkları Sosyal Özellikler⁶

Kadında / erkekte aranan özellikler	Önemsiz		Fark Etmez		Önemli	
	Kadında	Erkekte	Kadında	Erkekte	Kadında	Erkekte
Size âşık olması	6,2	6,0	13,3	13,8	80,5	80,2
Dindar olması	8,5	5,8	16,4	13,8	75,2	80,5
İlk kez evlenecek olması	6,0	5,5	9,0	10,4	85,0	84,1
Aile yapılarının benzer olması	7,8	4,5	15,7	14,0	76,5	81,5
Güzel/Yakışıklı olması	14,9	18,2	30,7	33,3	54,4	48,5
Bir işinin olması	21,8	2,3	24,1	6,8	54,1	90,9
Çalışma saatlerinin az olması	21,6	11,2	31,4	34,5	47,0	54,4
İyi eğitilmiş olması	16,3	10,9	25,3	22,3	58,4	66,7
Yüksek gelir sahibi olması	30,5	18,5	38,9	36,3	30,6	45,2
Eşine sadık olması	0,4	0,3	1,8	1,9	97,8	97,7

Bütün bu isimlendirmeler, beklentiler, onaylamalar ya da cezalandırmalar, çocukların çok küçük yaştan itibaren bir takım kalıplara uygun biçimlenmelerini sağlar. Kadınlara ve erkeklere atfedilen nitelikler, onlar için öngörülen kalıp tipler yalnızca farklı kalmakla kalmaz, değer yargıları da içerirler ve bu yargılar kadınlar ve erkekler için **kaynaklara, hizmetlere ve haklara** erişimde eşitsizliklere yol açar. Bu nedendir ki cinsiyet farklılıklarını yalnızca hayatı zenginleştiren bir çeşitlenme olarak kabul etmek yerine üzerine düşünülmesi gereken bir olgu olarak algılıyoruz.

Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin farklılaşmasının, bu farklı işlere farklı değerler yüklenmesi, yani cinsiyete dayalı işbölümü, cinsiyet eşitsizliğinin temelidir. Bu işbölümünde, erkeklerin yaptığı işlere daha

yüksek değer atfedilmesi kadınların bilinen bütün kültürlerde erkeklere göre ikincil oluşunu açıklamamıza yardım eder.

Kadınlarla erkeklerin yaptıkları işler yaşadıkları ortama göre farklılıklar gösterse de, genel kalıp ayındır: Kadınlar evle ve eve yakın olan işlerle uğraşırlar, erkeklerse evin dışındaki işlerle. Kadınlar ev işlerini yapar, çocuklara bakar. Ev dışında ücretli çalışıyor bile olsalar, asli işleri her zaman evle ilgili olanlardır. Erkekler ise, asıl olarak ailenin geçimini sağlamakla yükümlüdür. Eşin ve çocukların maddi ihtiyaçlarının karşılanması, onların sorumluluğundadır. Bunun için ev dışında çalışırlar. Bu temel işbölümü, hayatın pek çok alanında tekrarlanır. Örneğin tarım kesiminde, kadın işleri ve erkek işlerine baktığımızda, aynı ayrımı görürüz: Bahçecilik, hayvanların bakımı gibi emek yoğun ve eve yakın işlerde kadınlar, makineli tarımda ise erkekler çalışırlar. Çocukların terbiyesi ve temizliğinden anne, okula gidebilmesinden baba sorumludur.

Kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin farklılaşması, bu farklı işlere farklı değerler yüklenmesi, yani cinsiyete dayalı işbölümü, cinsiyet eşitsizliğinin temelidir.

Kadınlar ne yapar, erkekler ne yapar?

KADIN	ERKEK
<p>Çalışır</p> <p>Kadınların birincil çalışma alanları evdir. Ev işi, maddi karşılığı, mesai saati, sigortası ve emekliliği olmayan bir çalışmadır. Yapıldığında değil de yapılmadığında fark edilir. Bu bakımdan, görünmeyen bir emektir. Kadınların evde yaptıkları iş, günde 18 saatlik bir çalışma anlamına bile gelse, "sevgi emeği" olarak görülür ve kadınlığın doğal bir parçası gibi algılanır.</p> <p>Ev işi, pek çok farklı yeteneğin ve çalışma türünün bir arada devreye sokulduğu bir alandır. Kocaların ve çocukların bakımı sadece üstlerini temiz tutup yemeklerini hazırlamakla bitmez; moral bozukluklarına, ergenlik krizlerine, başarısızlık korkularına çare aramaya kadar uzanır.</p>	<p>Çalışır</p> <p>Erkeklerin çalışma alanları, evin dışındadır. Genellikle ücret karşılığı çalışırlar. Ekonomik krizlere bağlı olarak çalışma koşulları ağırlaşsa bile, sigorta ve emeklilik hakları vardır. Ayrıca, "çalışan bir insan" olarak toplumsal statü de kazanırlar.</p> <p>Bu statü, erkeklerin aile içindeki konumlarını pekiştirir. Ancak aynı zamanda büyük bir risk de taşır: Erkeklik evin geçindirilme sorumluluğu ile tanımlandığı sürece, işsizlik yalnızca yoksullaşma değil, erkekler açısından kimlik kaybı ve buna bağlı güçsüzleşme anlamına da gelir. Nitekim, 1980'lerden sonra yapısal işsizliğin ortaya çıkmasıyla birlikte sıkça gündeme gelen "erkekliğin krizi"nin kaynaklarının başında, bu vardır.</p>
<p>Çalışır</p> <p>Kadınlar işgücü piyasasında da çalışırlar. Tarımsal işgücüne büyük bir katkıları vardır: Dünya gıda üretiminin yüzde yetmişini gerçekleştirirler mesela. Sorunsuz ve ucuz bir işgücü kaynağıdır. Genç kızlar "çeyiz parası", kadınlar "pazar parası" için çalışırlar. Ne de olsa, evi geçindirmek onların sorumluluğunda değildir! Bu nedenle, kadınlara erkeklerden daha düşük ücret verilmesi meşru görülür. Kadınlar, kayıt dışı ekonominin de belkemiğidir. Günde on-on iki saat halı dokur, örgü örer, oyuncak parçalarını birbirine diker, deri parçalarını diker, bilgisayar çipleri üretir, televizyon tüpleri takarlar... Ama işgücü anketlerinde "ev hanımı" olarak görülürler.</p>	<p>İlişkiler Kurar</p> <p>Erkekler, toplumsal hayata katılmak için çeşitli kanallara sahiptir. Bu kanalların başında, çalışmak gelir. Erkekler, işçi, memur ya da esnaf olarak, toplumun üretici emeğinin bir parçasıdır ve bu, onlara toplumsal bir kimlik sağlar. Bu kimliğin bir parçası olarak sendika, meslek örgütü ya da meslek odası türünden örgütlere katılırlar. Kahvehaneler ya da stadyumlar, erkeklerin kendi aralarındaki toplumsallaşmalarının mekânlarıdır. Buralarda memleket meselelerinden iş olanaklarına, futbolcu transferlerinden geçim sıkıntısına kadar, çeşitli konularda konuşur, rahatlar, arkadaşlıklar kurarlar.</p>
<p>Çalışır</p> <p>Kadınlar, sosyal hizmet uzmanları ve hemşirelerdir. Ailedeki engelli ve yaşlılara, hastalara onlar bakar. Bunu yaparken genellikle destek görmezler. Ama yapmadıklarında, "kadınlıktan uzak" olmakla suçlanırlar.</p>	<p>Siyasetle Uğraşır</p> <p>Türkiye'de siyasal örgütlerin tamamında erkekler yer alır. Merkezi ve yerel siyasetin aktörleri onlardır. Belediye meclislerinden parlamento'ya, parti delegeliğine kadar, her aşamada erkekleri görebilirsiniz. Böyle bir faaliyet alanı, erkeklerin hem maddi kazançlar elde etmelerini hem de güçlenmelerini sağlar.</p>
<p>Çalışır</p> <p>Kadınlar halkla ilişkiler uzmanıdır. Konu komşuyla, akrabalarla görüşmeleri, ilişkileri ayarlar, evlilikleri düzenlerler. Yıldönümlerini hatırlar, hediyeleri düşünürler.</p>	<p>Karar Verir</p> <p>Yalnızca "siyasal" diyebileceğimiz değil, gündelik yaşamımızı etkileyen pek çok konuda da erkekler karar verir. Aile bireyleri hangi saatlerde evden çıkacak, gidebilecekleri ve gidemeyecekleri yerler nerelerdir, kimlerle görüşebilir, kimlerle görüşemezler... Erkek çocuk hangi okula gidecek, kız çocuk kaç yaşına kadar okuyacak, kadın dışarıda çalışacak mı?... </p>

KADIN	ERKEK
<p>Çalışır</p> <p>Kadınlar, diplomattırlar. Kendi aileleri ve kocalarının ailesi arasındaki ilişkileri ustalıkla yürütmek zorundadırlar. Kim ne sıklıkla ziyaret edilecek? Kime ne kadar hizmet edilecek? Hangi konuları öteki taraf bilirse daha iyi olur? Hangi selamlar iletilecek, hangi haberler iletilmeyecek?</p>	<p>Sanatla ve Bilimle Uğraşır</p> <p>Sanat ve bilim, insan türünün gelişiminde temel önemde faaliyet alanlarıdır ve bu iki alan, pek az sayıdaki istisnalar dışında, erkeklerin tekelindedir.</p>
<p>Çalışır</p> <p>Kadınlar piyasa araştırmacılarıdır. Neyi nerden almalı? Ucuzluk ne zaman? Hangi gün pazara gitmeli?</p>	
<p>İlişkiler Kurar</p> <p>Kadınların toplumsallaşma mekânları son derece kısıtlıdır. Daha çok evleri ve yakın çevreleri, mahalleleri içinde kalırlar. Toplumsallaşma kanalları da asıl olarak akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Genellikle küçümsenerek bahsedilen kabul günleri, onların çeşitli konularda bilgilenmeleri, iş bulma ya da çocuk evlendirmeye dönük bağlantılar kurmaları ve rahatlamaları için son derece önemli işlevlere sahiptir.</p> <p>Ücretli çalışmaya katıldıklarında bile, asıl aidiyetleri ev ve aile olduğundan, "çalışan" kimlikleri genellikle geride kalır. Biraz da bu nedenle, meslek örgütleri-ne, sendika ya da odalara katılımları düşüktür (bu katılım düşüklüğünün örgütlerden kaynaklanan nedenleri de vardır).</p>	
<p>Gündelik Yaşamın "Siyasetini" Yürütür</p> <p>Kadınların yürüttükleri halkla ilişkiler ve diplomasi işleri sadece çalışma değil, aynı zamanda onlar için bir güçlenme kaynağıdır da. Gündelik yaşamın düzenlenmesine ilişkin kararların alınması, bu kararlara ilişkin rıza üretimi, kadınlara önemli bir hareket ve güç alanı açar⁷.</p>	
<p>Sanatla ve Bilimle Uğraşır</p> <p>Kadınların estetikle ve bilgiyle ilişkileri, kurumsallaşmış bilim ve sanatın dışında kurulur. Onlar, gündelik deneyimin bilgisini biriktirirler. Bu bilginin yaşamın devamında büyük rolü olmasına karşın, değersiz kabul edilir.</p> <p>Benzer biçimde, gündelik yaşamı estetize etme çabaları da genellikle görmezden gelinir.</p>	

Kadın emeği pek çok alanda görünmeyen ve ücretlendirilmeyen bir emek biçimidir. Bu anlamda, piyasadaki ücretli ve ücretsiz ekonomik faaliyetlerin tümü “görünen emek” kapsamına girerken, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, alışveriş ve ütü yapmak, evdeki hasta, yaşlı ve çocuklara bakmak, akrabalar ve komşular ile sosyal ilişkileri organize etmek gibi işler “görünmeyen emek” grubunu oluşturmaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de duygusal hizmetleri de kapsayacak biçimde ev içinde yürütülen faaliyetlerin tamamı maddi karşılığı düşünülmemen bir alana tekabül etmektedir. Cinsiyete dayalı işbölümünün kadının iş gücüne katılımını da olumsuz olarak etkilemektedir. Örneğin Eylül 2013 TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırmasına göre 15 yaş üstü iş gücüne dahil olmayan toplam 27 milyon kişinin yaklaşık 19.5 milyonu kadındır ve bunların 11.5 milyonu “ev işleri ile meşgul” oldukları için iş gücüne katılmayan kadınlardır. Aynı sebepten iş gücüne katılmayan tek bir erkek yoktur.

Günümüz ekonomik koşullarında, kişilerin ve ailelerin geçimi giderek zorlaşmaktadır. Çalışma sektöründe kadınlara duyulan ihtiyaç artmakta, aynı zamanda bir ailenin tek kişinin çalışmasıyla geçinebilme kapasitesi daralmaktadır. Hatta pek çok ailede çocuklar bile çalışma yaşamına dâhil olmak zorunda kalmaktadır. Kadınların çoğunlukla kadrosuz, güvencesiz, esnek, geçici işlerde yarım zamanlı veya ev eksenli olarak istihdam edildiğini yinelemekte fayda vardır. Zira çalışma koşullarında kadınlar belli bir kazanç sağlasa da bu kazanç tatmin edici olmaktan uzaktır. Üstelik çalışma hayatındaki bu bölümlendirme ve kadının bu konumu mevcut toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmektedir. Örneğin esnek üretimde kadınların fıstık kırmak, dantel işlemek, düğme dikmek gibi yollarla iş süreçlerine katılması, “kadınlık rollerinin” yeniden ama bu sefer kayıt dışı bir işçi olarak tanımlanması anlamına gelmekte, kadınların statü ve gelir getirmeyen işlerle hayatlarına devam etmesini sürekli kılmaktadır. Üstelik Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2010 yılı Kazanç Yapısı Araştırması’na göre, yöneticiler hariç tüm meslek gruplarında cinsiyete dayalı ücret farkının erkek lehine olduğu görülmüştür. Söz gelimi eğitim durumuna göre en

yüksek yıllık ortalama brüt kazanç erkeklerde 37.878, kadınlarda ise 31.437’dir. İşgücü piyasası istatistiklerine göre ev eksenli çalışan kadınlar “ev kadını” veya “işsiz” olarak tanımlanmaktadırlar. Erkeklerin geçindirmek zorunda olduğu bir ailesinin bulunduğu fikri ve kadınların evde yaptığı işlerin boş zamanı değerlendirme ya da “aile bütçesine katkı” kabilinden algılanması bu sonuç üzerinde etkilidir.

Gündelik hayatta teknik beceri gerektiren tamir ve tadilat gibi işlerin erkeklerce yapılmasına karşın, erkeklerin birçoğu evde çamaşır ve bulaşık makinesi gibi aletleri çalıştırmayı dahi bilmeyebilir. Diğer yandan evde yemeği yapanların çoğunlukla kadınlar olmasına karşın, gündelik yaşamda aşçılık yapan ve yemek pişirme karşılığı ücret alanların çoğu erkektir. 2006 yılında yapılan TÜİK aile yapısı araştırmasının sonuçlarına göre, evde yemek yapma işi yüzde 87 oranında kadınlar, yüzde 2 oranında erkekler ve yüzde 9,5 oranında ortaklaşa aile bireyleri tarafından yapılmaktadır.

Kamusal/özel mesleklere yönelik ayırım bu noktada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Köyde tarlada, kentte işyerinde erkekle eşit düzeyde iş yapan kadın, eve geldiğinde buna ilaveten çocuklarına bakmak ve evin diğer işlerini yürütmek zorundadır. Kadınlarla erkeklerin yaptıkları işlerin farklılığı, onların eşitsizliğinin de temel kaynağıdır. Cinsiyete dayalı işbölümü, basitçe kadınlarla erkekleri farklılaştırır, aynı zamanda, onları eşitsiz de kılar. Kadınların yaptıkları işlerle erkeklerinkiler arasındaki farklara baktığımızda, bu eşitsizliği görmemiz kolaylaşır. Farklılıkların başında, emeğin karşılığının olup olmaması gelir. Erkekler, çalışmalarının karşılığında genellikle maddi bir kazanç sağlarken, “kadın işleri”nin karşılığı, ancak manevi olabilir. Bunun sonucunu mülkiyet ve gelire ilişkin rakamlarda görmek çok kolaydır: Bütün dünyada özel mülkiyetin yüzde 1’i, gelirin ise yüzde 10’u kadınlarındır. Rakamlar, onların daha az çalıştığını değil, emeklerinin karşılığını almadıklarını gösterir. Örneğin 90’ların başında İskoçya’da yapılan bir araştırmaya göre kadınların evde harcadıkları emeğin değeri, işlerin piyasadaki rayiç ücretleri üze-

rinden hesaplandığında haftada 349 sterlin tutmaktadır. Bu miktar evde 1 yaşından küçük bir çocuk olduğunda 457 sterline çıkmaktadır ki, bu rakam orta düzeyde bir yöneticinin ücretine eşit ve ortalama ücretten yüzde 70 fazladır⁹.

Bilimin erkek işi olarak kabul edilmesi birçok kadın bilim insanı ve sanatçıyı tarih içerisinde görünmez kılmış, tarih boyunca kadınların gerek bilimsel çalışmaları, gerekse ev için geliştirdikleri alet-edevat ve araç-gereçler görünmez olmuştur. Örneğin, Einstein'ın yolunu açan bilim kadınlarından Emilie du Chatelet, kendisine "tek eksiği kadın olmak" diyen Voltaire'in "sevgilisi" olarak anılır. Fizik alanındaki çalışmalarıyla tanınan Lise Meitner ise görünmez kılınan kadın fizikçilerden yalnızca biridir.

Türkiye'de yüksek öğrenimde kadın ve erkeklerin eğitim alanı tercihlerine bakıldığında daha uzun yıllar Türkiye'de "teknik bilimler" erkek işi olarak algılanmaya devam edecektir. Yüksek öğrenim istatistiklerine bakıldığında 2011-2012 akademik yılında yüksek öğrenim alan seçiminde teknik bilimler erkek öğrenciler tarafından daha çok tercih edilirken, kız öğrenciler daha çok dil ve edebiyat alanını tercih etmiştir. Teknik bilimlerde öğrenim gören erkek öğrenciler, kız öğrencilerin yaklaşık 2,4 katı çoğunluktadır⁹.

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Kadının Kaynak, Hizmet ve Haklara Erişimi

İdeal eşitlik durumunda kadınların ve erkeklerin, istihdam, mülkiyet, siyasi temsil gibi kaynaklara; eğitim, sağlık, güvenlik, belediyeçilik gibi hizmetlere ve başta birey olma, şiddetten arındırılmış bir hayat sürme olmak üzere tüm insan haklarına erişimlerinin eşit olacağını varsayabiliriz. Bu idealden uzaklaştıkça, istatistikler bize, tüm dünyada kadınların

erkeklerle göre daha fazla yoksullaştığını, daha az eğitim gördüklerini, sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamadıklarını, siyasette daha az temsil edildiklerini ve erkeklerle göre daha fazla aile içi şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadınlar dünya nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını temsil ettikleri, tüm işlerin yüzde 66'sını yaptıkları halde dünya gelirinin yüzde 10'una, mülkiyetlerin yüzde 1'ine sahiptir¹⁰. Bunun sonucunda dünyada yoksulluk giderek "kadınlaşmakta ve yeryüzündeki mutlak yoksulluk sınırındaki bir milyardan üzerindeki kişinin yaklaşık yüzde 70'ini kadınlar oluşturmaktadır¹¹. Uluslararası örgütlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sadece bireysel bir problem değil, toplumsal bir problem olarak kabulü, bu eşitsizliğin ülkeler için bir kalkınmışlık/kalkınmamışlık göstergesi olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur. Ülkeler yukarıda tanımlanan eşitlik idealine yaklaştığı ölçüde gelişmişlik sıralamasında ön sıralara geçmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) 1990'lı yılların sonundan itibaren "İnsani Gelişmişlik" seviyesini ölçerken cinsiyet eşitsizliğini de gösterge olarak kullanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi (TCEE)¹², cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üç kategoride yansıtmaktadır. Bu kategoriler, üreme sağlığı, kadının güçlendirilmesi ve ekonomik faaliyetlere katılımıdır. Üreme sağlığı, anne ölüm ve yetişkinlerde üreme oranlarıyla ölçülmekte, kadının güçlendirilmesi ise, parlamentodaki sandalye sayısı ve her iki cinsiyetin orta ve yüksek öğrenim görme oranıyla ölçülmektedir. Ekonomik faaliyetler de, her iki cinsiyetin istihdam piyasasına katılımıyla değerlendirilir. TCEE, üç farklı gösterge ile erkek ve kadınlar arasındaki eşitsizliğin insani gelişimde yarattığı kaybı sergilemektedir. 0.366'lık TCEE puanı, Türkiye'yi 2012 endeksinde 148 ülke arasında 68'inci sıraya oturtmuştur.

(<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/T/C3%BCrkiye%20De%20C4%9Feriendirmesi.pdf>)

Her yıl ayrıca Dünya Ekonomik Forumu (DEF) tarafından "Küresel Cinsiyet Eşitsizliği/Uçurumu Raporu" yayımlanmaktadır. Türkiye

2014 yılında 142 ülkede ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitim, sağlık ve siyasi güçlenme konularında toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelendiği rapora 125. sıradan girdi.

Türkiye, ekonomik katılım ve fırsat eşitliğinde 132, eğitimde 105, siyasi güçlenmede ise 113. sırada yer aldı. Türkiye eşit işe eşit ücret kategorisinde 87; gelir eşitliğinde 120; kanun yapıcılar ve yöneticilerde eşit temsiliyette 111; Eğitim: Okuryazarlıkta 102; ilköğretimde okullaşma oranında 103; ikinci öğretimde 96. sırada. Siyasi güçlenme: Parlamentoda kadın temsiline 98; bakanlar arasında kadın temsiline 133. sırada.

için ilave sürdürülebilir çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği; eğitim ve iş piyasasına erişim, siyasi temsil, kadına yönelik şiddetle mücadele (namus cinayetleri dahil) ve erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler konuları dahil olmak üzere Türkiye için büyük bir zorluk olmaya devam etmiştir” (2013 İlerleme Raporu, s. 65).

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayınladığı veriler, Türkiye’de eğitim, işgücüne ve karar mekanizmalarına katılım, elde edilen kazanç, tercih edilen meslekler gibi pek çok konuda kadınların erkeklere göre belirgin biçimde dezavantajlı bir konumda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıda söz konusu

hizmet alanlarına ve kaynaklara erişimde Türkiye’de kadınların durumunu ortaya koyan verilere yer verilmektedir. Veriler ağırlıklı olarak TÜİK’in “İstatistiklerde Kadın 2012” adlı yayımı esas alınarak derlenmiştir.

Nüfusun yarısını oluşturan kadınların TBMM’de temsil oranı 2011 seçimlerinde yüzde 9.1’den yüzde 14.4’e çıkmıştır. Yüzde 50’nin üzerindeki bu artış sevindirici olmakla birlikte yeterli değildir. Yerel yönetimlerde de durum pek farklı değildir. 31 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel yönetim seçimlerinde ve 1 Haziran 2014 tarihinde

Türkiye’de cinsiyetler arası eşitsizlik ve sebep olduğu sonuçlara Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için hazırlanan 2013 yılı İlerleme Raporunda da yer verilmekte ve özellikle Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede yasal ve kurumsal alanda gösterilen olumlu gelişme vurgulanmaktadır. Raporda söz konusu yasal düzenlemelerin toplumsal alanda yansımalarının henüz aynı hızla izlenmediği belirtilmektedir. Raporda bu durum şöyle ifade edilmektedir: “...Ancak mevzuatı siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğe dönüştürmek

13 seçim bölgesinde yenilenen seçimlerde 30 büyükşehir belediye başkanlığının yalnızca 3’ü, 1364 il, ilçe ve belde belediyelerinin ise yalnızca 37’sinde kadınlar belediye başkanı olarak seçildiler. BDP’nin eş başkanları ile büyük şehir kadın belediye başkanı sayısı 5, il, ilçe ve belde belediye kadın belediye başkanı sayısı 105 oldu. 20.498 belediye meclis üyeliğinin 2.198’ini kadınlar oluşturdu (yüzde 10,72). 1.251 il genel meclis üyeliğinin 60’ını kadınlar oluşturdu (yüzde 4,79)¹³.

Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Oranları-Türkiye

Gösterge	Toplam	Kadın	%
Milletvekili	550	79	14,3
Bakan Sayısı	26	1	3,4
Belediye Başkanı	2924	26	0,9
Belediye Meclis Üyesi	31790	1340	4,2
İl Genel Meclisi Üyesi	3379	110	3,2
Muhtar Sayısı	34275	65	0,2
Vali Sayısı	81	1	1,2
Kamuda Genel Müdür	165	9	5,4
Rektör Sayısı	103	5	4,8
Büyükelçi Sayısı	185	21	11,3
Müsteşar Sayısı	26	0	0
BDDK üyesi	6	0	0
RTÜK	9	1	11,1
Yargıtay	5	0	0
Sayıştay	11	0	0
Danıştay	175	42	24
Anayasa Mahkemesi	56	8	14,2
DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, KAMU-SEN, MEMUR-SEN, TOBB, MÜSİAD, TZOB, TESK Yönetim Kurulları		0	0
TÜSİAD	11	3	27,2

Kaynaklar: İçişleri Bakanlığı, Şubat 2012; KADER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği), 2012 Verileri

Kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçları ve öncelikleri olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, kadınların yönetim ve karar alma mekanizmalarında neredeyse görünmez olmaları, kadınlara özgü ihtiyaç ve önceliklerin de politikalar üretme, uygulama ve izleme aşamalarına yeterince yansıtılmayacağını düşünmek yanlış olmaz. Kadınlara ilişkin toplumsal cinsiyet algıları onlar için kısıtlı "seçilme" olanakları sunarken, kamu yönetiminde de durumun farklı olmadığını yani "atanma" olanaklarının da sınırlı olduğunu görürüz.

Bürokrasi içerisinde üst düzey karar verici konumlardaki oranının düşük olduğu görülmektedir; üst düzey yöneticilerin yüzde 89,7'si erkek, yüzde 10,3'ü kadındır. Bürokrasinin önemli alanlarından biri olan ve bütün dünyada erkeklerin egemen olduğu diplomatik görevlerde, Türk dışişlerinde görev yapan 189 büyükelçiden 22'si kadındır (TÜİK, 2011)¹⁴.

Türkiye'de 2014 yılı itibarıyla 1 kadın vali (Kırklareli) bulunmaktadır¹⁵. 470 vali yardımcısından 6'sı kadındır. 860 kaymakamın ise 21'i kadındır (İçişleri Bakanlığı Personel Ge-

nel Md. Kasım 2010). 241 kaymakam adayının ise sadece 3'ü kadındır (İçişleri Bakanlığı Personel Genel Md. Mart 2013).

Kadınların üst düzey bürokrasi içinde durumlarına bakıldığında, sadece bir kadın müsteşar bulunmaktadır. Bakanlıklarda 3 kadın müsteşar yardımcısı görev yapmaktadır. Ülkemizde, bağlı kurumlar ve bakanlık bünyesindeki görev yapan 143 genel müdürden 5'i kadındır. 342 genel müdür yardımcısından 37'si kadın, 1976 daire başkanından ise 295'i kadındır (DPB, Aralık 2012).

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurumu 2011 verilerine göre Türkiye'de savcılarının yüzde 7,4'ü, hâkimlerin ise yüzde 34,4'ü kadındır¹⁶.

Üniversitelerin yöneticilerinin cinsiyetlerine bakıldığında da durum diğer sektörlerden pek farklı değildir. 2011 yılında akademik personel içerisinde kadın rektörlerin oranı sadece yüzde 5,6'dır. Devlet üniversitelerinde bu oran yüzde 4,9 iken vakıf üniversitelerinde yüzde 6,8'dir¹⁷.

Meclislerde Kadın Oranları-Ülke Örnekleri

Dünya Sıralamasındaki Yeri	Ülke	Seçim Yılı	Kadın Oranı
1	Ruanda	2008	%56,3
8	Hollanda	2010	%40,7
16	Belçika	2010	%38
17	Arjantin	2011	%37,4
18	İspanya	2011	%36
27	Burundi	2010	%30,5
29	Trinidad&Tobago	2010	%28,6
41	Avustralya	2010	%24,7
50	Filipinler	2010	%22,9
69	Fransa	2007	%18,9
74	Kazakistan	2007	%17,8
88	Türkiye	2011	%14,2
96	Madagaskar	2010	%12,5
100	Uruguay	2009	%12,1
105	Hindistan	2009	%11
106	Japonya	2009	%10,8
116	Brezilya	2010	%8,6
127	Gürcistan	2008	%6,6
137	İran	2008	%2,8
143	Suudi Arabistan	2009	0

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi 2007-2011 arasında çeşitli ülkelerde yapılan parlamento seçimlerinde kadın oranları çok da iç açıcı görülmemektedir. Karar alma süreçlerinde bir grubun tüm grubun kararını değiştirebilmesi için gerekli olan kritik eşik (yüzde 33,3'lük altın oran) Parlamentolar Arası Birliğin 2011 Aralık verilerine göre 190 ülke içinde ancak 20 ülkede geçilmiştir.

Geleneksel cinsiyetçi işbölümü kadınların toplumsal alanda gerçekleştirdikleri faaliyetlere de engel olmaktadır. Siyaset de bunların başında gelmektedir. Kadınlar genel olarak kendi hayatlarındaki birçok sorunun siyaset dışı olduğu düşüncesi ile çözümleri de siyaset dışında aramaktadırlar. Ayrıca siyasal ve sivil örgüt yapıları da diğer dezavantajlı gruplar gibi kadınların katılımını da güçleştiren yapılarıdır. Her düzeydeki cinsiyet ayrımcılığı siyasi kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Toplantı saatlerinden mekân düzenlemesine kadar her türlü ayarlama kadınları yok sayan, siyaseti de erkek işi olarak tasarlayan bir zihniyet yapısına sahiptir.

Yerelde siyaset, dünyadaki diğer ülkelerin aksine, Türkiye'deki kadınların daha da zor girdikleri bir alandır, yerelde kadın siyasetçi temsili merkezi yönetimin de altındadır. Bunun temel nedeni, büyük ölçüde, yerel siyasetin ciddi bir rant dağıtma mekanizması oluşu, dolayısıyla da tüm dezavantajlı gruplar gibi kadınları da dışarıya iten bir yapıya sahip olmasıdır.

Bu veriler ışığında, karşımıza çıkan resimde, Türkiye'de kadınların, örgün eğitim hizmetlerinden erkeklere göre daha az faydalandığını, ev içinde, ev dışında, kırdan, kentte çok çalıştığını, buna karşılık erkeklere göre daha az kazandığını, daha az şeye sahip olduğunu, yönetim seviyelerinde ve siyasette neredeyse görünmez olduğunu görürüz. Kadının kamu hizmetlerine, kamu hizmetlerinin de kadına erişimine ilişkin ciddi bir sorun olduğu kesindir. Bu bağlamda, geçici önlemler ve fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik olarak kadınlar ve kız çocukları lehine pozitif ayrımcılık çok önemlidir. Ama bundan daha da önemlisi kalıplaşmış yargıları yıkmak ve tüm alanlarda cinsiyet rollerine ilişkin algının değişmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmektir.

Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddet İlişkisi¹⁸

Kadına yönelik şiddet, **cinsiyet-temelli şiddet** olarak da ifade edilmekte ve kimi kaynaklarda ataerkilliğin terörü olarak da tanımlanmaktadır. Bu kavramsallaştırma, kadına yönelen şiddeti kişiler arası ilişkiler meselesi olmaktan çıkarıp daha geniş ölçekli bir zemine yerleştirir. İşsizlik, alkol kullanımı ya da ruh sağlığının bozuk olması gibi bireysel faktörlerin dünyanın her yerinde karşılaşılan ve öldürücü olan bu şiddet türünü-kadına uygulanan şiddeti-açıklamak bakımından yetersiz kaldığı bugün yaygın biçimde kabul görmektedir. Bu alanda yürütülen teorik ve pratik çalışmalar, kadına yönelik her türlü şiddetin cinsiyet boyutu hesaba katılmaksızın anlaşılamayacağını göstermektedir. Cinsiyet temelli eşitsizlik ve şiddet birbirini besler. Eşitsizlik şiddete yol açarken şiddete uğramak yeni eşitsizliklerin doğmasına neden olur. Zira şiddetin yarattığı zararlar neticesinde kadınlar toplumsal kaynaklara ulaşmakta çok daha büyük engellerle karşılaşmaktadır.

Geleneksel kadınlık ve erkek rollerinin bir sonucu olarak kadın ve erkekte beklenen özellikler bütünü cinsler arasındaki güç ilişkilerini belirler. Cinsiyetlerden beklenen rollerdeki farklılığa bağlı olarak zaman içerisinde erkeklik güç, saldırganlık, baskınlık; kadınlık ise şefkat, zayıflık, pasiflik ve boyun eğme özellikleri ile özdeş hale gelmiştir. Bu özellikler bir cinsin diğeri üzerindeki hakimiyetine aracılık eder. Kadınlara atfedilen bu özellikler bütünü, kadınların korunması gereken aciz varlıklar olarak görülmesine, kadının bedeni ve cinselliğinin kontrol edilmesine temel oluşturur. Kadınların sıklıkla "narın çiçekler" olarak tanımlanması bu anlayışın tezahürlerinden biridir.

Bu anlayış çerçevesinde erkekler, kendilerine yüklenen rollerin bir parçası olarak kadınları "koruma" ve kontrol altında tutma "görevini" üstlenir. Bu rol çok küçük yaşlarda hem erkekler hem de kadınlar tarafından içselleş-

tilir. Bu "koruma" ve kontrol görevi, kadının ne giyeceği, kimle konuşacağı, nereye gideceği, çalışıp çalışmayacağı, kaç çocuk doğuracağı, hangi işi yapacağı, eğitimini hangi noktaya kadar sürdürebileceği gibi konularda karar verme süreçlerini kapsar. "Kadınların iyiliği için", onlara rağmen ve onlar adına verilen bu kararlara uyulmasını sağlamanın temel aracı şiddettir.

Bu karar alan konumunun birbirine eşit olan cinsler arasında başlı başına bir eşitsizlik yaratıldığını bir tarafa bıraksak bile, bu karar alma sürecinin genellikle kadını toplumsal hayattan soyutlamak ve toplumsal kaynaklardan uzaklaştırmak yönünde işlediğini görmekten kaçamayız. Karar alan konumu ve kadınların kamusal alandan uzaklaştırılması yönünde işleyen bu karar alma süreci cinslerden birine, erkeklere güç ve iktidar sağlar. Bu nedenle kadınların özel ve kamusal alanda varlık göstermesi, gücün ve iktidarın kaybedilme kaygısını yaratır.

Kendisinden beklenen çocuk büyütme, hasta yaşlı bakımı, yemek, temizlik, bulaşık-çamaşır yıkama gibi işleri olması gerektiği gibi yerine getirmeyen, kocasının sözünü dinlemeyen, kendine çizilen sınırların dışına çıkan kadınlar şiddet aracılığıyla "yola getirilir". Bradley¹⁹ kadına uygulanan şiddetin erkekler tarafından algılanan biçimiyle doğru yolu gösterici, ders verici, eğitici ve bilgilendirici işlevleri olduğunu belirtmektedir. Bir anlamda şiddet, kadını istenen biçime sokmanın bir aracıdır.

Hem kamusal hem de özel alan hiyerarşiktir ve erkek kamusal alanda herhangi bir biçimde hiyerarşinin alt basamağında yer alabilir ve birilerine itaat etmek durumunda kalabilir. Ancak özel alanda "aileni reisi" olarak hiyerarşinin üst basamağında konumlanmıştır. Bu bakımdan erkeklik özellikle ev içinde avantajlı konumu sürdürmek ister ve kadın üstündeki kontrol ve denetimini kaybettiğini hissettiği zaman uyguladığı şiddetin sıklığı ve yoğunluğu da artar.

Toplumsal cinsiyet hakkındaki inançlar ve toplumsal cinsiyetle ilişkili beklentiler aynı zamanda etnik köken, cinsel yönelim, engelli

olma, sınıf ve ırk gibi sosyal kategorilerle ilintili gruplar içerisinde ve söz konusu gruplar arasında da farklılıklar göstermektedir²⁰. Kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddetin bu kategoriler çerçevesinde daha da şiddetlendiği unutulmamalıdır. Kadının toplumsal yaşamdaki yaygın ve yerleşik hale getirilmiş ikincil konumu nedeniyle bireysel olarak eğitimi, zengin ya da kariyer sahibi olması toplumsal yaşamda erkeklerle eşit olduğu ve şiddet görmeyeceği anlamına gelmemektedir.

Toplumsal cinsiyetin şiddetle bağlantılı işlevlerinden biri de şiddetin meşrulaştırılmasına kaynak oluşturmalarıdır. Cinsiyet farklılıklarının insanların doğasında olduğu ve değiştirilemeyeceği fikri üzerinde temellenen argümanlar şiddeti meşrulaştırır. Bu anlayış, "şiddet erkeğin doğasında vardır, istese de kontrol edemez", "yuvayı dışı kuş yapar", "erkek sever de döver de" gibi ifadelerle somutlaşır. Yasalar, eğitim kurumları, aile, medya vb. faktörler mevcut rollerin ve buna bağlı olarak eşitsizliğin varlığını sürdürmesine aracılık eder.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Uluslararası Mevzuat ve Mekanizmalar

Kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve üye ülkelerin onayına sunulan uluslararası sözleşmeler, başta Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek İhtiyari Protokol olmak üzere ve daha sonra özellikle "kadına yönelik şiddet" konusunda kabul edilen BM Bildirgesi, devletlerin iç hukuklarında da bu yolda düzenlemeler yapılması açısından yol gösterici olmuştur. Bölgesel sözleşmeler de bu açıdan önem taşımaktadır. Türkiye'nin yalnızca ülkemizde değil, uluslararası ortamda da insan onur ve değerine yaraşır bir yaşam standardı, eşit-

likçi, ayrımcılıktan uzak, adaleti oluşturmak için imzaladığı uluslararası sözleşmelerin iç hukukta uygulanabilmesi için Anayasanın 90. maddesine göre "...Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulması gerekir..." Usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunlar arasında çelişki olduğunda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.

Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, mekanizmalar ve mevzuat aşağıda özetlenmiştir.

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Uluslararası sözleşmeler insan onur ve değerine, erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğine, her ne nedenle olursa olsun insanlara karşı ayrımcılığın kabul edilmezliğine ilişkin hükümler içermektedir. Buna rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın hak eşitliği ve insan şeref ve onuruna saygı ilkelerini ihlal ettiğini tespit eden 1946 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Kadının Statüsü Komisyonu kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında çalışmalar yapmıştır. Komisyonun yoğun çalışmaları neticesinde 1976 yılında tamamladığı Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulmuştur.

CEDAW metninde ilk bakışta doğrudan kadına yönelik aile içi şiddete ilişkin bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Ancak şiddetin temeli olan geleneksel önyargıları ortadan kaldırmayı, kadının gelişimi önündeki tüm engellere son vermeyi, kadını güçlendirmeyi, ayrımcılık yapan yapıyı gerek kamusal gerekse özel alanda yasal, idari, adli yollarla tasfiye etmeyi amaçlaması nedeni ile bu anlaşma sayesinde kadına yönelik tüm şiddet türleri de ortadan kaldırılmış olacaktır. Türkiye CEDAW'ı usulüne uygun şekilde onaylayarak 19 Ocak 1986 tarihinde yü-

rürlüğe sokmuştur. Bu şekilde iç hukuk normuna dönüşen CEDAW doğrudan uygulanır hale gelmiştir.

Sözleşme'ye göre "kadınlara karşı ayrımcılık" deyimini kadınların medeni durumlarına (bekâr ya da evli olmalarına) bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir (Madde 1).

Sözleşmenin başlangıç bölümünde belirtildiği gibi eşitlik ve adalete dayalı yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulmasının, kadınlarla erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması için önemli bir aşama oluşturacağına inanan taraf devletler, bu sözleşmeye imza atmakla şu yükümlülükleri üstlenmektedir:

a. *Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi anayasalarına ve diğer ilgili yasalara henüz girmemişse dâhil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı;*

b. *Kadınlara karşı her türlü ayırımı yasaklayan ve gerekli yerlerde yaptırımları da içeren yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi;*

c. *Kadın haklarının erkeklerle eşit temelde himayesini, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kuruluşlarla kadının her tür ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunmasını sağlamayı;*

d. *Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı; Herhangi bir kişi veya kuruluşun kadınlara karşı ayırım yapma girişimini önlemek için bütün uygun önlemleri almayı;*

f. *Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturulan mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dâhil gerekli bütün uygun önlemleri almayı;*

g. Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal cezai hükümleri yürürlükten kaldırmayı taahhüt ederler.

Ancak devletlerin yükümlülükleri yalnızca bu saydıklarımızdan ibaret değildir. Kamuoyunda sık sık tartışılan bir konu olan ve "pozitif ayrımcılık" diye de adlandırılan "geçici özel önlemler" dayanağını bu sözleşmenin 4. maddesinden almaktadır.

4. Madde:

1. Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşmede belirtilen türden bir ayırım olarak düşünülmecektir ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.

2. Anneliğin korunması amacıyla işbu Sözleşme'de belirtilenler dahil, Taraf Devletlerce alınacak özel önlemler, ayrımcı olarak nitelendirilmeyecektir.

Kadınların İnsan Hakları Bildirgesi olarak da tanımlanan bu sözleşmede bunlar dışında taraf devletler kadın vatandaşları ile ilgili şu taahhütlerde bulunmaktadır:

a. Kadın ya da erkeğin doğuştan gelen aşağılığı ya da üstünlüğü fikrine dayalı önyargılar ve geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılması için sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek, (Madde 5)

b. Çocukların yetiştirilmesinde anne ve babanın ortak sorumluluğu anlayışının ve her şeyden önce çocukların menfaatinin esas olduğu bilincinin eğitimini sağlamak, (Madde 5)

c. Kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının önlenmesi için yasal ve fiili tedbirler almak, (Madde 6)

d. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek, (Madde 7)

e. Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek, (Madde 7)

f. Ülkenin kamu ve politik hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere katılmak, (Madde 7)

g. Hükümetlerini erkeklerle eşit koşullarda uluslararası düzeyde temsil etmek, uluslararası kuruluşların etkinliklerine katılmaları için önlemler almak, (Madde 8)

h. Kadınlara uyrukluk edinme, uyruk değiştirme, koruma ve uyruksuz kalmama, çocukların uyruğu konularında erkeklerle eşit düzenlemeler getirmek, (Madde 9)

i. Eğitimde, her çeşit mesleki eğitimde, eğitimin fiziki şartlarında, burs ve eğitim yardımlarında, spor ve beden eğitimi etkinliklerinde, yetişkin okuma yazma öğretim programlarında kadınların erkeklerle eşit hak ve fırsatlara sahip olmalarını sağlamak, (Madde 10)

j. Kadınların erkeklerle eşit çalışma olanaklarına sahip olması, iş seçiminde serbestlik, eşit ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, doğurganlığın korunması, çocuk bakımevleri ağının kurulması, hamilelik ve annelik ve evliliğin işten çıkarma nedeni olmaması için gerekli tedbirleri almak, (Madde 11)

k. Kadınlara kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanımak, medeni hakları kullanma, mülk yönetimi ve sözleşme yapmada eşit haklar tanıma, (Madde 15)

l. Evlenmede, eş seçiminde, evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında, erkeklerle kadınların eşit haklara sahip olmalarını sağlamak, (Madde 17) Taraf Devletlerin Sözleşme hükümlerini etkin kılmak amacı ile aldıkları önlemleri periyodik olarak Birleşmiş Milletlere raporlama yükümlülüğü vardır. Sözleşmenin 18. maddesine göre, bu önlemleri içeren raporlar taraf devletlerce;

1. Sözleşme'nin, ilgili devlet bakımından yürürlüğe girmesini takiben bir yıl içinde;

2. Bilahare, her dört yılda bir ve ileride de Komitenin talep ettiği zamanlarda, Komite tarafından incelenmek üzere BM Genel Sekreterine sunulur. Raporlarda işbu Sözleşme yükümlülüklerinin gerçekleştirilmesini etkileyen unsurlar ve güçlükler belirtilebilir.

Komite bu raporları incelemek üzere yılda bir kez olağan olarak toplanır. Komite yıllık raporlarını değerlendirmeleri ile birlikte Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunar. Ayrıca Genel Sekreter tarafından da komitenin raporu 23 uzmandan oluşan BM Kadın Statüsü Komisyonuna ulaştırılır. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi her yıl toplanarak üye ülkelerin raporlarını inceler ve gerekirse Birleşmiş Milletlere önerilerde bulunur. Komite ayrıca incelenen ülkelerdeki sivil toplum örgütlerinden de kadınların durumu, koşullar ve kritik sorunlarla ilgili bağımsız bilgi alır.

CEDAW İhtiyari Protokol

CEDAW İhtiyari Protokol'ü hazırlanması ilk defa 1991 yılında "Kadınlara Karşı Şiddet" başlıklı toplantıda uzmanlar tarafından önerilmiş BM CEDAW komitesi tarafından 1992 yılında ele alınmış ve konunun 1993 yılında yapılacak BM İnsan Hakları Konferansında görüşülmesi ve diğer insan hakları sözleşmeleri gibi bir protokolle güçlendirilmesi tavsiye edilmiştir. 1994 yılında CEDAW komitesi, Genel Sekreterden İhtiyari Protokol hazırlamak üzere talepte bulunmuştur.

1995 yılında gerçekleştirilen BM 4. Dünya Kadın Konferansında aynı doğrultuda bir tavsiye kararı alınması, sözleşmeye taraf devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının konuya ilişkin görüşleri ve önerilerini farklı tarihlerde Komiteye sunmalarından sonra 1999 yılında gerçekleştirilen Komite toplantısında protokol kabul edilmiş ve BM resmi prosedürü başlatılmıştır. 10 Aralık 1999'da ülkelerin imzasına açılan protokol 23 ülke tarafından imzalanmıştır. Protokol Türkiye tarafından usulüne uygun onaylanarak 29 Ocak 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Protokolle getirilen; Protokolü onaylayan devletin yargılama yetkisi altında bulunan bireyler ya da bireylerden oluşan grupların sözleşmede yer alan haklardan herhangi birinin devlet tarafından ihlali sonucu mağdur olduğu iddiası ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine başvuru hakkıdır. Komite, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan şekilde uzadığı veya etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlar

dışında, mevcut tüm iç hukuk yollarının tüketildiği hususunu açıklığa kavuşturmadıkça başvuruyu değerlendirmeyecektir. Başvurunun alınmasından sonra ve karar verilmeden önce Komite başvuru sahiplerinin karşılaşması muhtemel telafisi imkânsız zararları önlemek için gerekli tedbirleri almayı taraf devletten talep edebilir. Taraf devlet kendisine tebliğ edilen başvuru hakkında açıklamalarını ve almış olduğu önlemleri 6 ay içinde yazılı olarak komiteye bildirecektir.

Komite yapılan başvuru üzerine sözleşmede yer alan hakların ciddi ve sistematik şekilde ihlal edildiği kanaatine ulaşırsa, taraf devleti bu duruma ilişkin incelemede işbirliğine davet eder. Taraf devletin rızası varsa araştırma için taraf devletin ülkesine bir ziyaret yapılabilir. Komite Protokol uyarınca gerçekleştirildiği faaliyetlerini yıllık raporuna ekler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden farklı olarak Komiteye yapılan bireysel başvuruların hiç bir hukuksal yaptırımı yoktur yalnızca ülkelerin uluslararası prestijlerinin sarsılması açısından caydırıcı bir niteliğe sahiptir.

Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Bildirgesi

Uluslararası hukuk açısından kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin ilk önemli belge, 20 Aralık 1993 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilen "Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge"dir. Bütün dünya ülkeleri bu bildirgenin kabul edilmesi için, "Kadın Haklarını Çiğnemek İnsan Haklarını Çiğnemektir" sloganıyla yürütülen bir imza kampanyasına destek vermişlerdir.

Dünyanın her yerinde kadınlara karşı uygulanan şiddet konusunda acilen önlem alınması talebiyle açılan bu imza kampanyasında Türkiye koordinasyonunu İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi üstlenmiş ve sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) işbirliği içinde imzaların toplanmasına destek vermiştir. Kampanyaya katılan ülkeler arasında Türkiye 30.000'den fazla imza toplayarak birinci sırayı almıştır.

Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirgede, şiddetin önlenmesi, failin cezalandırılması ve şiddete uğrayanın korunması

konusunda devletlere düşen sorumluluklar ve görevler ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bildirgede, devletlerin iç hukuklarında ceza, medeni, idare ve iş hukuku ile ilgili kanunlarında "şiddet uygulayanın cezalandırılması ve kadınların sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirilmeleri ve bu konuda STK'larla işbirliği yapılması" öngörülmüştür. Ayrıca, özellikle şiddete uğrayanların güvenliği, fiziksel ve psikolojik rehabilitasyonu için hükümet bütçesinde yeterli ödenek ayrılması hususu da önemle vurgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler uzman kuruluşlarının rolüne de değinilen bildirgede kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda bilginin yaygınlaştırılmasına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bildirge, hukuki bağlayıcılığa sahip olmadığı halde, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi açısından içerdiği ilke ve kurallar, tüm devletlerce dikkate alınmakta ve yapılan iç hukuk düzenlemelerine dayanak oluşturmaktadır. Bildirgede "kadınlara karşı şiddet; ister özel ister kamusal yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya istirap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma" olarak tanımlanmıştır (Madde 1). Ayrıca 4. Maddede "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini henüz onaylamamış veya buna katılmamış devletlerin bu sözleşmeyi onaylamak ve katılmak veya koyduğu çekinceyi kaldırmak" devletlerin hiç gecikmeksizin alması gereken önlemler arasında sayılmıştır.

Dünya Kadın Konferansları ve Pekin Deklarasyonu

Kadına yönelik şiddet 1980 yılına kadar herhangi bir uluslararası belgede açıkça yer almamıştır. Bütün dünyada gelişen kadın hareketleri sorunun gündeme gelmesini sağladı. 1975 yılında Meksika'da toplanan Uluslararası Kadın Yılı Dünya Konferansı'nda sorun ilk kez tartışıldı. Aynı yıl Suçun Önlenmesi ve Suçlulara Karşı 5. Birleşmiş Milletler Kongresinde ilk kez kadınlara yönelik cinsel şiddet türü olan tecavüzün arttığı belirtildi. 1980'de Kopenhag'da toplanan 2. Dünya

Kadın Konferansında "Şiddete Uğramış Kadınlar ve Aile İçi Şiddet" başlıklı karar kabul edildi. 1985'de Nairobi'de 3. Dünya Kadınlar Konferansında kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve silahlı çatışmalarda kadınların korunmaları ilke olarak kabul edildi.

1995 Pekin Konferansında, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı kabul edildi.

Pekin Deklarasyonunda kadına ve kız çocuklarına yönelik her türden şiddetin önlenmesi ve kaldırılması 3 başlık altında taahhüt edilmiştir:

- Aile içi şiddeti ve genel olarak kadına ve çocuklara yönelik şiddeti önlemek için kampanyalar, ana baba eğitimi programları düzenlenmesi,
- Sağlık görevlileri, öğretmenler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, polisler gibi meslek elemanlarının eğitim programlarında kadın ve çocuklara karşı şiddet konusunun yer almasının sağlanması,
- Şiddete uğrayan kadınlar için başvurabilecekleri merkez ve konukevlerinin sayısının artırılması, ücretsiz danışma, psikolojik ve yasal yardımı sağlanması.

Eylem platformunda kadının yoksulluğu, yetersiz eğitim koşulları, kadınlara karşı her türlü şiddet, dünya kız çocuklarının durumu, kadın ve medya, kadın ve çevre gibi sorun alanları belirlenmiştir. Kadının insan haklarının ulusal düzenlemelere geçirilmesi gerekliliği ifade edilirken tüm ülkeler CEDAW'ı imzalamaya çağrılmaktadır.

Eylem Platformu belgesinin kadına karşı şiddetle ilgili bölümünde ise kadına karşı şiddetin eşitlik kalkınma ve barış hedefleri önündeki en önemli engellerden biri olduğu belirtilmiş, kadına karşı şiddet yani toplumsal cinsiyet temelli şiddet, fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar ve sıkıntı çekme ile sonuçlanacak herhangi bir eylem olarak tanımlanmıştır. Şiddetin neleri kapsadığına ayrıntılı bir şekilde yer verilen bölümde, devlet tarafından yöneltilen fiziksel ve psikolojik şiddet de şiddetin türleri arasında sayılmıştır. Savaş ve silahlı çatışmalarda, kadının insan haklarının ihlalden kaçınılması gerekliliği

ve hükümetlerin gelenek, görenek ve dinden kaynaklanan nedenlerle uygulanan şiddeti reddetmesi ve sözleşmenin uygulanması için gerekli önlemleri alması gerektiği vurgulanmıştır.

AB ve Avrupa Konseyi Kararları

AB Parlamentosu, 1986 yılında üye ülkelerin hükümetlerine her 10.000 kadın ve kız çocuğu için bir sığınma yeri sağlama çağrısında bulunmuştur. Avrupa Konseyi 2002 yılına kadar konuyu insan hakları boyutuyla kabul etmiş, 30 Nisan 2002'de Bakanlar Komitesi kadının şiddete karşı korunması hakkındaki Rec(2002)5 sayılı tavsiye kararını kabul etmiştir. Tavsiye kararında aile içi şiddet konusunda Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalar, araştırma yapılan ülkelerdeki kadınların 1/5'inin erişkinlik dönemlerinde en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığına, 1/10'dan fazlasının ise güç kullanımı ile birlikte gerçekleşen cinsel şiddete maruz kaldığına, şiddeti uygulayanların genelde kadınların yakın çevresindeki erkekler olduğuna dikkat çekmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelenin devletler için pozitif bir yükümlülük olduğu ve topluma maliyetinin ağır olduğu belirtilerek, şiddetin özel bir sorun olmaktan çıkıp acilen çözülmesi gereken sosyal ve kamusal bir sorun olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi de 14

Kasım 2006 tarihli 13 sayılı metin ile şu taahhütlerde bulunmuştur: "Biz insan haklarını savunmayı kendisine görev edinmiş parlamenterler olarak, aile içi şiddeti açıkça koşulsuz olarak kınamaktayız. Aile içi şiddet kadın-erkek eşitsizliğinden doğup beslenir. Aile içi şiddet coğrafi sınır, yaş, ırk ya da herhangi bir etnik kökene mal edilemez. Her ailede ve her türlü sosyal çevrede kendini gösterir. Biz kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelenin kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin, herkesin temel haklarının gözetildiği daha adil bir topluma ulaşmamızı sağlayacağına inanıyoruz. Aile içi şiddetin hem kişi için hem toplum için bedeli ağırdır."

Yine parlamenterler aile içi şiddet konusunda kamuoyunun dikkatini sürekli canlı tutmayı, medya çalışanlarının bilinç ve anlayışlarını artırarak şiddetin tanımlanması ve şiddetle mücadelede medya desteğini almayı, şiddet mağdurlarının korunması ve tedavisi için mücadele etmeyi de taahhüt etmiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası platformda aile içi şiddet konusunun sözleşmeler ve yasalarla bu denli geniş bir biçimde düzenlenmesi olumlu bir gelişme olsa da asıl sorun zihniyet dönüşümüdür. Şiddeti uygulayanın buna hakkı olmadığı, şiddete maruz kalanın bunu kabullenmesinin gerekmediği, kolluk güçleri ve adalet teşkilatının tüm yetkileri ile mağduru koruma yükümlülüğünün

bulunduğu bilincinin toplumda yerleşmesi ile sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığıyla bu konunun sürekli gündemde tutulması neticesinde sorunun çözümünde mesafe alınacağı açıktır

İstanbul Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan "Kadına Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme" uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk sözleşme niteliği taşımaktadır. Sözleşme, İstanbul'da imzaya açılmış olması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak anılmaktadır. Sözleşme'de, şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğu da vurgulanmıştır. Sözleşme hem CEDAW'ın (Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi BM Sözleşmesi) güçlenmesine hem de CEDAW'da düzenlenen ayrımcılığın kaldırılmasına ve eşitliğin sağlanmasına yönelik düzenlemelere destek oluşturacak niteliktedir. Türkiye, imzaya açılma töreninde 13 ülkenin imzaladığı Sözleşme'ye imza koyan ve onaylayan ilk ülke olmuştur. Sözleşme, Avrupa Konseyi üyeleri dışındaki ülkelerin de imzasına ve onayına açılmıştır. Sözleşme 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin, kadına yönelik şiddete ve aile içi şiddete son verilmiş bir Avrupa yaratmak amacıyla düzenlendiği önemle vurgulanmıştır. Sözleşme'de kadına karşı şiddetle mücadele için kapsamlı bir hukuki çerçeve oluşturmak üzere önleme (prevention), koruma (protection), kovuşturma (prosecution) ve mağdur destek mekanizmaları oluşturma politikaları (policy) konularına yer verilmiştir. Sözleşme, medeni haline bakılmaksızın tüm kadınların şiddetten korunmasını kapsamakta, mağdurların haklarını korumaya yönelik önlemlerin alınmasında hiçbir ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. Sözleşme'nin tanımlar maddesinde "kadına yönelik şiddetin" ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik acı ve ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem veya bu eylemlerle tehdit etme anlamına geldiği; bir insan hakları ihlali olduğu ve ka-

dınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olduğu düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 3. maddesinde "toplumsal cinsiyet" tanımı yapılmıştır. "Toplumsal cinsiyet; kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına gelir" denildikten sonra "kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına geldiğine" açık ifadelerle yer verilmiştir. Sözleşme'de, şiddetle mücadele için ilgili tüm kurum ve kuruluşların etkili işbirliği yapması, tedbirlerin uygulaması sürecine sivil toplumun da dahil edilmesi ve mali kaynakların ve insan kaynaklarının yeterli düzeyde tahsis edilmesi hükme bağlanmıştır. Sözleşmede, şiddet olaylarına, başvurulara ve alınan önlemlere ilişkin ayrıştırılmış istatistiksel verilerin toplanması ve bunların kurulacak uzmanlar grubuna iletilmesine yer verilmiştir.

Sözleşme, şiddetin önlenmesi konusunda adeta bir yol haritası çizmiş; farkındalığı artırma, uzmanların eğitimi, önleyici müdahale, tedavi programları, özel sektör ve medya desteğinin alınması, psikolojik ve hukuksal destek hizmetleri, sığınakların kurulması, acil yardım hatlarının açılması, çocuk tanıklar için koruma, bedensel zarar görenlere tazminat, adli yardım hizmetleri gibi konular ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bağımsız bir izleme mekanizması kurularak (GREVIO adı verilen) uzmanlar grubunun Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanmasını izleyecek olması, Sözleşme'nin bağlayıcılığını ve yaptırım gücünü artıracak niteliktedir.

Türkiye'de de kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında yasal düzenlemeler gözden geçirilmiş 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun değiştirilerek 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunda İstanbul Sözleşmesine atıfta bulunulması, kanunun pek çok maddesinde bu sözleşmede belirtilen temel ilke ve mücadele yollarına yer verilmesi önemli bir gelişmedir.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Ulusal Mevzuat ve Mekanizmalar

Türkiye’de kadın erkek eşitliğini tesis etmek için çabaların tarihini Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar götürmek mümkündür. Ancak, özellikle son on yılda, “kadınların güçlenmesi” yaklaşımı ile uluslararası mekanizmaları da esas alarak mevzuatta ve kurumsal yapıda meydana gelen değişiklikler çığır açıcı niteliktedir. 1980’li yıllardan bu yana gelişerek devam eden kadın hareketinin ve yürüttüğü başarılı kampanyaların bu değişimde büyük katkısı vardır.

Kadınların kamu hizmetlerine ve haklara erişimi konusunda 1924 yılında kabul edilen, eğitimi tek sistem altında toplayarak kadınlara erkeklerle eşit eğitim imkânları sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun, kadınlara seçme ve seçilme (1930’da yerel, 1934’te de genel seçimlerde) hakkının tanınması dönüm noktalarındandır.

2. Dünya Kadın Konferansının ardından 1 Mart 1980 tarihinde CEDAW Sözleşmesi üye ülkelerin imzasına açılmış, Türkiye’nin 1985 yılında onayladığı Sözleşme, 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. CEDAW Sözleşmesi’ne ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol ise Türkiye tarafından 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylanmış, 29 Ocak 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, 4. Dünya Kadın Konferansı sonunda yayımlanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planını hiç çekince koymadan kabul etmiştir. Kadın-erkek eşitliğinin kamusal alanda kurumsallaşma süreci 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile başlamıştır. 20 Nisan 1990 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakan’a bağlı

olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurulmuştur. Kurum, aynı yıl “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” adı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlanmıştır. 1991 yılında yeniden Başbakanlık altında teşkilatlanan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 1993 yılında Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı’na bağlanmıştır. 2004 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak teşkilat yasası onaylanmıştır. Genel Müdürlük, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) adı altında, Haziran 2011’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı altında teşkilatlanmıştır.

Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla 2005 yılında oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Araştırma Komisyonu’nun, TBMM Genel Kurulu’nda görüşülen Raporunu takiben, kadın erkek eşitliği, kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal yaşamın her alanında kadının konumunun güçlendirilmesi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline getirilmesinin açık göstergesi olan 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanmıştır.

5840 sayılı Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Kanun 24.03.2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi ile kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun tasarı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararname hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak amacıyla kurulmuştur.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 7 Nisan 2011 tarihinde kabul ettiği “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi

Sözleşmesi" (İstanbul Sözleşmesi), yukarıda da bahsedildiği gibi, kadına yönelik şiddetle mücadelenin yasal çerçevesini çizmesi ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması açısından önemlidir.

Türkiye, başta Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi; ILO, OECD, AGİT gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyelerinin, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planınının, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonunun iç hukukta uygulanması yönünde çalışmaları sürdürülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması çok taraflı, disiplinlerarası ve sektörler arası bir yaklaşım gerektirmektedir. Bütüncül olmayan bir yaklaşım ile geliştirilen politikalar ve uygulamalar ancak palyatif çözümler getirecektir. Oysa yukarıda da anlatıldığı üzere toplumsal cinsiyet rollerinin kökleri çok derinlerde ve eşitsizliğin kaidesi kültürel, ekonomik, sosyal değerlemeler ile sürekli güçlendirilmektedir. Bu çerçevede, kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmek, hizmetlere, haklara, kaynaklara erişimini arttırmak, statüsünü yükseltmek için sorumluluğu bulunan tüm tarafların taahhütte bulunması, yasal yükümlülüklerini yerine getirmesi ve bu çerçevede koordineli çalışmalar yürütmesi gerektiği açıktır. Yapılacak çalışmalara yön göstermesi ve temel oluşturması açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı önemli araçlardır.

2.4.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)²¹

Türkiye'de 2008-2013 döneminde kadın ve erkeklerin yaşamlarının çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla hedef ve uygulama stratejilerinin yanı sıra temel politika yapıcıları da tanımlayan entegre politika dokümanıdır ve nihai hedefi kadına karşı ayrımcılığı önlemek ve kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmektir. Bu nedenle Ulusal Eylem Pla-

nı, ülkemizde yasalar önünde sağlanmış olan kadın erkek eşitliği anlayışına rağmen uygulamada varlığını sürdüren ve pek çok göstergede belirgin bir şekilde kendini gösteren toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araçtır. Söz konusu Ulusal Eylem Planı, Pekin Eylem Platformunda tanımlanan yedi kritik alanı "Kadının Eğitimi ve Öğretimi", "Kadın ve Ekonomi", "Kadın ve Yoksulluk", "Kadın ve Sağlık", "Yetki ve Karar Alma Süreçlerine Katılım", "Kadın ve Çevre", "Kadın ve Medya", "Kadının İnsan Hakları", "Kız Çocukları" ve "Kadının İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar" kapsamaktadır. Belirtilen alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla tüm tarafların katılımıyla kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında esas alınmak üzere amaç hedef ve uygulama stratejileri tanımlanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, bağımsız bir politika olarak değil, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, AB Müktesebatı ve Milenyum Kalkınma Hedefleri gibi üst politika belgelerindeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine dair düzenlemeler bağlamında hazırlanmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının tam metnine Bakanlık web sayfasından²² ulaşmak mümkündür. Yeni Eylem Planı hazırlık aşamasındadır.

2.4.2. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Aralık 2006-Aralık 2008 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) teknik, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu'nun mali desteği "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi"ni yürütmüştür. Proje kapsamında; ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve bu alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımı ve işbirliği ile "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010" hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmek, hizmetlere, haklara, kaynaklara erişimini arttırmak, statüsünü yükseltmek için sorumluluğu bulunan tüm tarafların taahhütte bulunması, yasal yükümlülüklerini yerine getirmesi ve bu çerçevede koordineli çalışmalar yürütmesi gerektiği açıktır.

Ulusal Eylem Planı, kısa, orta ve uzun vade olmak üzere 3 uygulama dönemini kapsamaktadır. Planın amacı, ülkemizde aile içinde kadına yönelik her tür şiddetin ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin uygulamaya konulmasıdır. Söz konusu Ulusal Eylem Planı ile yasal düzenlemeler, toplumsal farkındalık ve zihniyet dönüşümü, kadının sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi, koruyucu hizmetler, tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ve sektörler arası işbirliği olmak üzere 6 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmiştir.

Ulusal Eylem Planı'nda yer alan tedbirlere ilişkin uygulamaların izlenmesi, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından dönemsel toplantılar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. 2007-2010 dönemini kapsayan ilk uygulama süresinin bitiminde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda, 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ve "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nde (İstanbul Sözleşmesi) yer alan tedbirler göz önünde bulundurularak Plan güncellenmiştir. "Kadına Yönelik Şiddetle

Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)", 10/7/2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Güncellenen Plan ile yasal düzenlemeler, farkındalık yaratma ve zihinsel dönüşüm, kadının güçlendirilmesi ve koruyucu hizmet sunumu, sağlık hizmetlerinin sunumu ve kurum/kuruluşlar arası işbirliği olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmektedir. Eylem Planı, bu temel alanlar kapsamında geliştirilen hedefler doğrultusunda gerçekleşmesi gereken kapsamlı ve uygulanabilir faaliyetleri, sorumlu kurumlar ile işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşları belirlemektedir.

Ulusal Eylem Planı, Kısa (2012-2013), Orta (2012-2014) ve Uzun vade (2012-2015 ve sonrası) olmak üzere üç uygulama dönemini kapsamaktadır. Planın tam metnine Bakanlık web sayfasından²³ ulaşmak mümkündür.

2.4.3 Yasal Düzenlemeler ile Eşitlik²⁴

Bu bölümde Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak özellikle son on yıl içerisinde, Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, İş Kanunu, Memurlar Kanunu'nda yapılan temel değişiklikler ele alınmıştır.

Anayasa

Türkiye’de kadın-erkek eşitliği ilkesi; 2001 yılında Anayasa’nın 41. ve 66. maddeleri, 2004 yılında 10. ve 90. maddeleri, 2010 yılında ise yine 10. maddesinde yapılan değişikliklerle güçlendirilmiştir. Anayasa’nın 10. maddesine; 2004 yılında: “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü eklenmiştir. 2010 yılında 10. maddenin ikinci fıkrasının sonuna: “..., bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ibaresi eklenmiştir.

41. maddesine; “Aile Türk toplumunun temelidir” ifadesinden sonra gelmek üzere “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” hükmü eklenmiştir. 66. maddesinden; Türk vatandaşlığının düzenlenmesi ile ilgili eşitsizlik içeren hüküm çıkarılmıştır. 90. maddesine; “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiş, bu çerçevede CEDAW Sözleşmesi de ulusal düzenlemeler karşısında üstün konuma getirilmiştir.

Türk Medeni Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Türk Medeni Kanunu, yasalar önünde kadın erkek eşitliğini sağlamak yönünde çok önemli bir adımdır.

Yeni Medeni Kanun hazırlanırken, aile hukuku alanında bugüne kadar yaşanan gelişmeler, değişim ve ihtiyaçlar, kadın hareketinin talepleri ve uluslararası sözleşmeler dikkate alınmıştır. Kanun ile getirilen başlıca düzenlemeler şunlardır:

- “Aile reisi kocadır” hükmü değiştirilerek “evlilik birliğini eşler beraber yönetirler” hükmü getirilmiştir. Eski kanunda evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait iken, yeni Türk Medeni Kanununda evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir.

- Evin seçimini kocanın yapacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin oturacakları evi birlikte seçecekleri hükmü getirilmiştir.

- Kadına önceki soyadını kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı veren ve 1997 yılında yapılan değişiklik yeni yasada aynen benimsenmiştir.

- Eski Medeni Kanunda yer alan eşlerin, çocukların velayetini birlikte kullanacağı, anlaşmazlık halinde ise babanın reyinin üstün olacağı hükmü değiştirilerek, eşlerin velayeti birlikte kullanacakları hükmü getirilmiştir. Evlilik dışında doğan çocuğun velayeti anneye aittir.

- Eşlerden birinin meslek ve iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda olmadığı hükmü getirilmiştir. Bu düzenlemeyle eşler mesleklerini diğer eşten izin almadan sürdürebileceklerdir. Ayrıca maddenin devamında “eşlerin meslek seçiminde evlilik birliğinin huzur ve yararını göz önünde tutması” gerektiği yer almıştır²⁵.

- Eski kanunda, vesayeti kabul yükümlülüğünü sadece erkek ve koca için öngören madde kadın-erkek eşitliğini zedelediği için tamamen kaldırılmıştır.

- Yeni kanun mirasın taksiminde, tereke malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya özgüleneceği konusunda erkek çocuklara kızlara nazaran öncelik tanıyan eski hükme yer vermemiştir.

- Eski Medeni Kanuna göre diğer rejimlerden biri seçilmemişse geçerli olan kanuni mal rejimi “mal ayrılığı” iken, Yeni kanunda “edinilmiş mallara katılma rejimi” getirilmiştir. Her eşin kendi adına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan mal ayrılığı rejimi yerine, yeni mal rejimine göre evlilik birliğinin kurulmasından sonra her eşin karşılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerlerini (edinilmiş mallar) evliliğin sona ermesi ile eşler eşit olarak paylaşır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşımına girmez.

- Eski Medeni Kanuna göre evin ve çocukların geçimi kocaya ait iken, Yeni Medeni Kanunda, “Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılırlar” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

- Yeni Kanun ile evlenme yaşı kadın ve erkek için eşitlenerek yükseltilmiş ve 17 yaşını dolurma şartı getirilmiştir. Ancak hâkim olağa-

nüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir.

- Daha önce evlenme için müracaat yeri erkeğin oturduğu yerin evlendirme memurluğu iken yeni kanunda kadın veya erkeğin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğu olarak düzenlenmiştir.
- Genel hükümlere göre boşanmadan sonra nafaka davalarının açılma yeri davalının ikametgah yeri mahkemesidir. Yeni kanunda, boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında, nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemesi yetkili kılınmıştır.
- Kanunda getirilen önemli bir düzenleme de tarafların talepleri ile boşanma davalarının gizli celse ile yapılabilecek olmasıdır.
- Bir başka değişiklik sağ kalan eşin ölen eşine ait olan, birlikte yaşadıkları konut üzerinde, kendisine katılma alacağına mahsup edilmek, yetmez ise bedel eklenmek suretiyle intifa ya da oturma hakkının tanınmasını isteyebilmesidir.
- Yine mirasın paylaşımında haklı sebeplerin varlığı halinde, sağ kalan eşin veya miras bırakanın diğer yasal mirasçılarının birinin istemi üzerine mülkiyet yerine intifa veya oturma hakkı tanınması imkanı da getirilmektedir.
- Aile konutu ile ilgili yapılan bir düzenleme de, eşlerden birinin diğerinin açık rızası olmadan aile konutu üzerindeki tasarruflarına sınırlandırma getirilmesidir. Kiralık bir konut bile olsa diğer eşin rızası olmadan kira akdi feshedilemez.
- Evlilik dışında doğmuş ve soy bağı tanıma veya hakim hükmüyle kurulmuş olanlara, baba yönünden, tıpkı evlilik içindeki çocuklar gibi eşit mirasçı olabilme hakkı getirilmiştir.

İş Kanunu

10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren yeni İş Kanununun getirdiği en önemli ilerleme işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağıdır. Bu kapsamda;

- İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı,

- Cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği,
- Cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı,
- İşyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğuna ilişkin hüküm,
- Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenlerle kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği hükmü,
- Kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin sürelerinin artırılmasına ilişkin hüküm

Kanunda yer almıştır.

6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigorta Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 25.02.2011 tarihinde 27857 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 6111 sayılı yasa ile 4857 sayılı "İş Kanunu"nun üçüncü maddesinin birinci fıkrasında mevcut "Kadın işçilerin doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı haftalık süre için çalıştırılmamaları esastır. Çoğul gebelik halinde doğumdan önce çalıştırılmayacak sekiz haftalık süreye iki hafta süre eklenir. Ancak, sağlık durumu uygun olduğu takdirde, doktorun onayı ile kadın işçi isterse doğumdan önceki üç haftaya kadar işyerinde çalışabilir. Bu durumda, kadın işçinin çalıştığı süreler doğum sonrası sürelerle eklenir" hükmüne "Kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce kullanamadığı çalıştırılmayacak süreler, doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullanılır" cümlesi eklenmiştir.

Türk Ceza Kanunu

Yeni Türk Ceza Kanunu Tasarısı 26 Eylül 2004 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Kanun 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda çağdaş düzenlemelere yer veren Kanundaki başlıca yeni düzenlemeler şunlardır:

- “Kadın, kız ayrımı” biçimindeki tanım madde metninden çıkarılmıştır.
- Cinsel suçlar, kişilere karşı suçlar başlığı altında cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olarak değerlendirilmiştir.
- Zorla ırza geçme ve zorla ırza tasaddi kavramları kaldırılarak yerine cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı kavramları kullanılmıştır.
- Cinsel saldırı suçunun eşe karşı işlenmesi durumunda soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun şikayetine bağlanmıştır. Bu düzenleme ile eş üzerinde gerçekleştirilen ve cinsel saldırı suçunun nitelikli halini oluşturan davranışlara ceza yaptırımını getirilmiş, ancak bu durumda soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdur eşin şikayetine bağlı tutulmuştur.
- Cinsel saldırının tanımı yapılmış ve cinsel saldırı suçunun temel şekli tanımlanmıştır.
- Cinsel saldırının vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi bu suçun nitelikli hali olarak tanımlanmıştır.
- İşyerinde cinsel taciz kavramı getirilmiş, cinsel taciz suçunun nitelikli halleri belirlenmiş; buna göre hiyerarşi ve hizmet ilişkisinden kaynaklanan nüfuzu kötüye kullanılmak suretiyle ya da aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak kişiye karşı cinsel tacizde bulunulması suçun temel şekline göre daha ağır ceza ile cezalandırılmıştır. Bu düzenleme ile sadece üst değil çalışanlar arasında da cinsel taciz suçu düzenlenmiştir.
- Dava veya cezanın ertelenmesini gerektiren etkin pişmanlık halleri düzenlenmiş, bu düzenleme ile kaçırılan veya alıkonulan ile sanık veya hükümlülerden biri evlendiği takdirde cezalarında indirim veya erteleme yapılması ya da bu cezaların silinmesinin mümkün olamayacağı hükme bağlanmıştır.
- Kasten öldürme suçunun, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli hallerinin düzenlendiği maddeye “töre saiikiyle” ifadesi eklenerek töre cinayetleri faillerinin en yüksek ceza ile cezalandırılması kabul edilmiştir.
- Haksız tahrik maddesi düzenlenerek bu maddeye göre haksız tahrikin ancak haksız bir fiil sonucunda meydana gelmesi durumunda uygulanmasına imkan veren bir düzenleme yapılmış; cinsel saldırıya uğrayan

kadını namus gerekçesiyle öldüren aile bireyleri ve akrabalar ve diğer akrabaların haksız tahrik indiriminden yararlanamayacağı, her haksız fiilin de haksız tahrik oluşturmayacağı madde gerekçesinde açıklanmıştır.

- “Kadının mağdur olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak bunun için, gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir” hükmü getirilmiştir.

- Cinsel saldırı suçunun ağırlaştırılmış halleri düzenlenerek, cinsel saldırı suçunun işlenmesi suretiyle mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulmasına neden olunması, daha ağır ceza ile cezalandırılmıştır. Yürürlükteki “mağyubiyet” kavramı kaldırılmıştır. Ruh sağlığı kavramı getirilmiştir. Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümlü halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir.

- Cinsel saldırı suçunun düzenlendiği maddede kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanılmak suretiyle suçun işlenmesi halinde daha ağır ceza gerektiren nitelikli unsurlar tanımlanmıştır.

- Kasten yaralama suçu düzenlenmiş ve bu suçun üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı işlenmesi suçun nitelikli hali olarak kabul edilmiştir.

- İşkence ve Eziyet başlığı altında işkence, eziyet suçları düzenlenmiştir. Bu maddeler ile Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerden doğan yükümlülükler göz önünde bulundurulmuştur. Bu yükümlülükler karşısında ve özellikle insan haysiyetinin tecavüzlerden korunması için işkence teşkil eden fiillerin cezasız kalmaması düşüncesiyle işkence fiilleri bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır. Suçun çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı işlenmesi halinde sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunmuştur. Neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış işkence suçu düzenlenmiştir ve cezalarda artırım ve işkence sonucunda ölüm meydana gelmesi halinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının verileceği belirtilmiştir.

- Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünün yerine

getirilmemesi suç olarak tanımlanmıştır. Bu suçun oluşması için terk olgusunun gerçekleşmemesi gerekir. Aksi takdirde terk suçu oluşmaktadır. Aile hukukundan kaynaklanan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünün kapsamını Türk Medeni Kanununun hükümlerine göre belirlemek gerekir. Bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması şikayete tabi tutulmuştur. Maddede evli olsun veya olmasın gebe olan eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış kadını çaresiz durumda terk eden, yani ona her türlü yardımı yapmaksızın ortada bırakan kişi cezalandırılmaktadır. Velayet hakları kaldırılmış olsa da itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu madde kullanma veya onur kırıcı yaşayış tarzı nedeniyle özen noksanı veya kusurundan dolayı çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlıklarını ağır şekilde tehlikeye sokan ana ve babaya üç aydan bir yıla kadar hapis cezası hükmolunmaktadır.

- Fuhuş suçu düzenlenerek kişilerin ve özellikle çocukların fuhuşa teşviki, sürüklenmesi fiillerinin hangi koşullarda suç oluşturduğu hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler yapılırken Türkiye'nin fuhuşla mücadele ile ilgili olarak milletlerarası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükleri göz önünde bulundurulmuştur.
- Genital Muayene bağımsız bir madde olarak düzenlenmiş, yetkili hakim ve savcı kararı olmaksızın, kişiyi genital muayeneye gönderen veya bu muayeneyi yapan fail hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis cezası getirilmiştir.
- Reşit olmayan kişiyle cinsel ilişkide bulunmak bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır.
- Çocukların cinsel istismarı fiilleri suç olarak tanımlanmıştır. Cinsel istismarın üst soy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı üvey baba, evlat edinen, vasi gibi kişilerce uygulanması halinde verilecek cezalar yarı oranında artırılmıştır.
- İnsanlığa karşı diğer suçlar içerisinde işkence veya insanlık dışı işlemlere veya biyolojik deneylere tabi kılmak, cinsel saldırıda bulunmak, zorla hamile bırakmak, zorla fuhuşa sevk etmek fiillerini işleyenlere ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmesi ve bu suçlardan dolayı zaman aşımının işlemeyeceği hükme bağlanmıştır.
- Kadın ve çocuk ticareti ile mücadele için düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzen-

lemelerde milletlerarası sözleşmelerden doğan yükümlülükler göz önünde tutulmuştur.

- Ayrımcılık suçu düzenlenerek insanlar arasında yürürlükteki kanun ve nizamların izin vermediği ayrımlar yapılarak bazı kişilerin hukukun sağladığı imkanlardan yoksun hale getirilmeleri cezalandırılmıştır.

Devlet Memurları Kanunu

6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigorta Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 25.02.2011 tarihinde 27857 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 6111 sayılı yasa ile Devlet Memurları Kanununda yapılan düzenlemeler şunlardır:

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 101. maddesine, "Ancak, kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi hâlinde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından önce ve her hâlde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki bir yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez. Özürlü memurlara da isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez" hükmü 2. fıkra olarak eklenmiştir.
- 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 104. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Doğumdan önce ve doğumdan sonra 8'er hafta olmak üzere 16 haftalık "aylıklı izin" kavramı değiştirilerek "analık izni" olarak adlandırılmıştır. Türk Medeni Kanununda erken doğum ile ilgili bir hüküm bulunmaz iken; "Doğumun erken gerçekleşmesi sebebiyle, doğum öncesi analık izninin kullanılmayan bölümü de doğum sonrası analık izni süresine ilave edilir. Doğumda veya doğum sonrasında analık izni kullanılırken annenin ölümü hâlinde, isteği üzerine memur olan babaya anne için öngörülen süre kadar izin verilir" hükmü eklenerek bu hususta yeni bir düzenleme yapılmıştır. "Memurun eşinin doğum yapması halinde, isteği üzerine on gün babalık izni verilir" hükmü getirilerek önceki yasada yer alan "Erkek memura, karısının doğum yapması sebebiyle isteği üzerine üç gün izin verilir" hükmü değiştirilmiştir.

Gelir Vergisi Kanunu

2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle; hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aile reisi olmaları koşulunun 24.07.2003 tarihli ve "4956 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun ve Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Yürürlükten Kaldırılması ve Bu Kanunlara Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun" ile 2 Ağustos 2003 tarihi sonrasında uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır.

Bununla birlikte 26 Ocak 2012 tarihli ve 6270 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile söz konusu koşulun 2 Ağustos 2003 tarihi öncesi için de uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Diğer Yasal Düzenlemeler

- Personel alımlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin "Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi"

konulu 2004/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi 22 Ocak 2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- "Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik" 14 Temmuz 2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- "Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik" 9 Ağustos 2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla 2005 yılında oluşturulan TBMM Araştırma Komisyonu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülen Raporunu takiben, kadın erkek eşitliği, kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, toplumsal yaşamın her alanında kadının konumunun güçlendirilmesi ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin devlet politikası haline getirilmesinin açık göstergesi olan 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde yayımlanmıştır.

- 7 Mart 2010 tarihli "Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"te çok sayıda iş ağır ve tehlikeli iş olmaktan çıkarılarak kadın ve gençlerin istihdamına ilişkin sınırlamalar kaldırılmıştır. Böylece bazı işler yalnızca erkek işi olmaktan çıkarılmıştır.

- Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma hedefine ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkanının

sağlanması amacıyla "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi 25.05.2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

▪ 6111 sayılı yasa ile 5510 sayılı yasanın 12 inci maddesine "Kız çocuklarının durum değişikliklerinin ortadan kalkması halinde, bu kişiler tekrar ilgili kanunlarına göre bakmakla yükümlü olunan kişi sayılır" cümlesi eklenerek kız çocuklarının sosyal ve ekonomik durumları korunmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimlerinde Direnç Argümanları ve Dirençle Başa Çıkma

Toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin dünya gündeminde yer bulmasının ne büyük çabalar sonucu gerçekleştiği, ne kadar uzun zaman aldığı ve günümüzde halen bu konuda kayda değer gelişme kaydedilememiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu meselenin kolaylıkla anlaşılıp kabul görmesinin, hele ki bunun bir eğitimle mümkün kılınmasının zorluğu ortadadır. Cinsiyet eşitsizliği hayatımızın her alanı ile ilişkili olan, içselleştirdiğimiz ve çeşitli argümanlarla meşrulaştırdığımız bir sorundur ve tüm bunların eğitimlere yansması kaçınılmazdır. Toplumsal cinsiyet eğitimlerinde sıkça karşılaştığımız direnç ifadelerinden bazıları şöyledir:

- İnsanlar birbirinden farklıdır, bu nedenle eşit olmamız mümkün değildir.
- Kadınlar halinden çok memnun.
- Böyle gelmiş böyle gider, ne yaparsak yavaş yavaş eşitliği sağlayamayız.
- Pozitif ayrımcılık kadınlara hakarettir.
- Kadınlara özgürlük vererseniz dengesizlik olur.
- Kadınlar çalışmak istemiyorlar/kadınlar siyasete girmeyi kendileri istemiyor.
- Hak verilmez alınır?

▪ Zaten her şeyi kadınlar yönetiyor, son sözü onlar söylüyor.

▪ Bütün bunlardan kadınlar sorumlu, daha fazla çaba gösterebilirler.

▪ Çocuğu en iyi anne yetiştirir, babalar beceremez.

▪ "Eğitim şart", her şey eğitimle çözülür.

▪ Bizim ailede/meslekte/ilde/bölgede vb. böyle bir sorun yok.

▪ Bunlara müdahale edersek aile/toplum yapımız bozulur.

Bunlarla baş etmek için aşağıdaki stratejileri kullanmanız yararlı olacaktır:

▪ Eşitliğin ayrımlıktan farkını detaylı bir şekilde açıklayın. Şekli eşitlik ile fiili eşitlik anlayışı hakkında bilgi verin.

▪ Pozitif ayrımcılıktan bahsederken başka alanlardan da örnekler verin, örn. engellilik.

▪ Eşitliğin sadece kadınları ilgilendiren bir mesele olmadığını belirtin, toplumsal sonuçlarından bahsedin.

▪ Genel gerçeklerle örtüşmeyen istisna örnekler verildiğinde güncel istatistiklerden bahsedin.

▪ Eşitsizliğin sadece eğitimle çözülemeyecek bir mesele olduğunu açıklayın, eşitlik eylem planlarından ve uluslararası örneklerden bahsedin.

▪ Kadınların çalışma hayatı ve siyasete katılımı önündeki engelleri kadın katılımcılardan örnekler isteyerek açıklayın.

▪ Ayrımcılığın sadece kadınlar değil, toplum açısından sonuçları olduğundan bahsedin.

▪ Eşitlik için herkesin yapabileceği bir şey olduğunu sık sık vurgulayın, çalışmayı katılımcıların bireysel ve kurumsal olarak yapabilecekleri üzerine düşünmelerini sağlayarak tamamlayın.

▪ Çocuğu sadece annenin yetiştirmediğini, çocuğun toplumsal çerçevenin etkisi ile bir kimlik kazandığını vurgulayın.

▪ Eğitim sırasında katılımcıları suçlayan ifadeler kullanmaktan kaçının.

▪ Küçük grup çalışmaları ve egzersizlerden yararlanın.

▪ Günlük hayattan güncel örnekler verin.

▪ Katılımcıları ikna çabasına girmeyin, sadece meseleyi açık bir şekilde anlattığınızdan emin olun.

▪ Sık sık geriye dönerek hatırlatmalar yapın, konular arasındaki geçişlerin kopuk olmasına dikkat edin.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlişkili Kavramlar

Güçlenme

Güçlenme kavramıyla, iktidar ilişkilerine aracılık eden "güç"ten ziyade, kişinin kendi hayatı üzerinde kontrol sahibi olmayı olanaklı kılan güce işaret edilmektedir. Güçlenme, kadınların cinsiyet kaynaklı ikincil konumunu yeniden üreten kurum ve süreçlerde radikal değişim olarak da tanımlanmaktadır²⁶. Cinsiyet eşitliği bağlamında güçlenme; kadının toplumsal kaynaklara ulaşabilir olma, kendi gündemini oluşturma, kendi hayatı hakkında söz sahibi olma konumuna gelmesidir. Pekin Deklarasyonunda güçlenme; eşitlik, gelişme ve barış için elzem bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Karar alma mekanizmalarına katılımın sağlanması ve ekonomik aktivitelerde yer alma güçlenmenin anahtar kavramlarıdır. Kadınların güçlenme sürecini destekleyen etkin politikalar, kadınların kolaylaştırıcı ve dönüştürücü cinsiyet ihtiyaçlarının fark edilmesi ve buna ilişkin önlemler alınmasını içermelidir.

Kolaylaştırıcı cinsiyet ihtiyaçları

Kadınların cinsiyete dayalı işbölümü içindeki rollerinden kaynaklanan ihtiyaçlardır. Kadınların yeniden üretim rolleriyle ilgilidir ve bu rollerini pekiştirir. Somut koşullardan çıkan, acil olarak hissedilen ihtiyaçlardır. Kadınların ikincil konumundan kaynaklandığı halde, bu ihtiyaçların karşılanması, kadınların ikincil konumunu değiştirmez. Örneğin annelik ve çocuklarla ilgili temel sağlık ve bakım hizmetlerinin sağlanması, barınma, gıda, çeşitli altyapı hizmetlerinin ucuz, kolay erişilebilir ve kaliteli olması gibi ihtiyaçlar, kadınların maddi koşullarını iyileştirmeye yarar ve onlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerini daha kolay yerine getirmelerini sağlar.

Dönüştürücü cinsiyet ihtiyaçları

Kadınların toplumdaki ikincil konumlarından çıkan ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların karşılanması, kadınların ikincil konumunu değiştireci etki yapar. Kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkinin dönüştürülmesini, temsil,

katılım, üretim ve yönetimde eşit temsili hedefler. Toplumdaki cinsiyetçi işbölümünün değiştirilmesini, ev işleri ve çocuk bakımı yükünün ortadan kaldırılmasını, kaynaklara ve olanaklara (kredi vb.) ulaşım hakkını, şiddet ve kadınlar üzerindeki denetime karşı tedbirler alınmasını sağlayacak dönüşümleri içerir. Kadınlara ilişkin politika ve uygulamalar, kadınların içinde buldukları kötü koşulların düzeltilmesini içermelidir; ancak bunu yaparken kadınların ikincil konumunu değiştirecek bir hedef konmadığı sürece, bu tür iyileştirmeler son derece sınırlı bir etkiye sahip olur ve sonuçta kadınların verili toplumsal rollerinin pekiştirilmesine yol açabilir.

Kadının insan hakları

Kadın ve erkeklerin farklı yaşam pratikleri sonucunda her iki cins için farklı deneyim ve ihtiyaçlar gündeme gelmektedir. Tüm insanlığı temsil ettiği düşünülen 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, daha çok kamusal alanın sorunlarına odaklanmakta ve dolayısıyla erkeklerin deneyim ve ihtiyaçlarını kapsayan haklara vurgu yapmaktaydı. Kadınların doğurganlık özellikleri ile ilişkili haklara, özel alana ilişkin konulara değinilmemekteydi. Bu sorun, 1993 yılında gerçekleştirilen İkinci Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda ele alınmış ve kadınların insan haklarının evrensel insan haklarından ayrı düşünülmemeyeceği vurgulanmıştır. Kadının insan hakları kavramının kullanılması, genellikle temel insan haklarından ayrı olduğu düşünülen kadın haklarının, evrensel insan haklarının bir parçası olduğunu ifade etmesi bakımından son derece önemlidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakım politikalara dahil edilmesi

UNESCO, cinsiyet eşitliğinin anaakım politikalara dahil edilmesini "kadın ve erkekleri ilgilendiren kanun, politika ve program gibi her türlü uygulamanın tüm alanlarda ve her düzeyde değerlendirilmesi süreci" olarak tanımlamaktadır. Cinsiyet eşitliğinin anaakım politika ve programlara dahil edilmesi, (CE-APDE) 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın konferansında anahtar strateji olarak belirlenmiş ve bu strateji ile sosyal

kaynaklara ulaşmak bakımından herkesin eşit fırsatlara sahip olması hedeflenmiştir. Kadınların kolaylaştırıcı cinsiyet ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yürütülen çalışmalar eşitsizliğin giderilmesi ve cinsiyetçi sistemin dönüşümü için tek başına yeterli olmaz; çünkü bu yöndeki önlemler kadınların gündelik yaşamını kolaylaştırmayı öngörür. Bunun için toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük, dönüştürücü cinsiyet ihtiyaçlarını temel alan politikalara ihtiyaç vardır. Mevcut politikaların bu bakımdan sorunlu olduğu kabul edilmektedir. Örneğin, kadınların kendilerine daha fazla zaman ayırabilmesi için çamaşırhaneler açılması kadınların gündelik hayatını kolaylaştırır ancak eşitsizliği gidermezken, ev işlerinin erkek ve kadınlar tarafından adil biçimde paylaşılması yönündeki politika ve programlar geliştirilmesi eşitsizliği gidermeye yarar. CEAPDE süreci politika ve programların cinsiyetler açısından ele alınmasını ve düzenlenmesini öngörür.

Cinsiyet eşitliğinin ana politika ve programlara dahil edilmesi bir amaçtan ziyade bir süreçtir. CEAPDE, sadece kadınları ilgilendiren bir strateji olarak algılanmamalıdır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması kadınlar kadar erkeklerin de yararıyla sonuçlanır. CEAPDE dönüştürücü bir süreçtir. Pratik cinsiyet ihtiyaçlarının görmezden gelinmesini gerektirmez. Her iki stratejinin de birlikte ilerlemesi gerekir.

CEAPDE, stratejisi çeşitli aşamaları içerir. Öncelikle sosyal adalet ve insan hakları perspektifinden cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasının, gelişme ile ilgili konularla ilişkisinin anlaşılması gereklidir. Bu anlayış çerçevesinde geliştirilen plan ve programların kadın ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini değerlendirecek metot ve mekanizmalar tanımlanmalıdır. Araştırmalar, istatistikler, fayda ve maliyet analizleri, hedeflerin tanımlanması, sorumlulukların tanımlanması, etki değerlendirmesi gibi metotlar kullanılabilir.

Toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması ile ilgili daha ayrıntılı bilgiyi Kadın Dostu Kentler Eğitici Kiti'nin Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırma kitapçığında bulabilirsiniz.

Bölüm: Cinsiyet Eşitsizliği

Uygulama Yönergesi:

- Katılımcıları dörder kişilik alt gruplara ayırın.
- Her gruba Materyal 1a'yı verin.
- Grupların tartışarak boşlukları doldurmasını isteyin.
- Daha sonra Materyal 1b'yi verin ve yanıtları ile karşılaştırmalarını isteyin.
- Materyal 1b'deki soruları tartışmalarını isteyin.
- Küçük grupta yapılan tartışmaların paylaşılmasını isteyin.

DİKKAT: Bu çalışmayı yürütürken doğru ya da yanlış yanıt vermenin bir önemi olmadığını vurgulayın. Önemli olanın, Türkiye'de kadının durumunun nasıl algılandığını görmek olduğunu belirtin.

Bazı katılımcılar durumun tahminlerinden çok iyi olduğunu, Türkiye'de kadının durumuna ilişkin endişe edilecek bir durum olmadığını söylemektedir. Kadının durumunun bazı alanlarda iyiyeye gitse de bu istatistiklerin, kadınların toplumsal kaynaklara ulaşım ve temel haklar konusunda hala ciddi problemleri olduğunu gösterdiğini belirtin.

Katılımcılar sıklıkla Avrupa ülkelerinde durumun nasıl olduğunu merak etmekte, orada daha iyi olsa bile kadınlar açısından pek çok sorunun devam ettiğini söylemektedir.

Bu nedenle eğitim öncesinde Avrupa ülkelerinde kadının durumuna ilişkin güncel bilgi edinmek işinizi kolaylaştırabilir. Ayrıca, Avrupa ülkelerinde kadının temsil vb. alanlarda durumu daha iyi olsa bile, eşitlik anlayışının yerleşmesinin uzun zaman gerektiren bir süreç olduğunu vurgulamakta da fayda vardır.

Bölüm: Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Eğiticiye Not:

Kadınların cinsiyet rollerinden nasıl etkilendiğini görmek amacıyla bir egzersiz yapacağınızı belirtin.

Bu egzersiz, kadın ve erkeklerin gündelik yaşamı nasıl deneyimlediklerini katılımcıların görmesine yardımcı olmaktadır.

Uygulama Yönergesi:

- Katılımcıları dörder kişilik gruplara ayırın. 24 saat egzersizi materyalini (Materyal 2) her gruba bir tane gelecek şekilde dağıtın.
- Her grup için farklı toplumsal statülerden çiftler tasarlayın (doktor/mimar, esnaf/"ev hanımı" işsiz/temizlikçi gibi)
- Her grubun, materyalinde belirtilen çiftin sabah kalktıktan gece yatana kadar ne yaptıklarını yazmasını isteyin.
- Çalışma tamamlanınca kadınların ve erkeklerin günlük rutinlerini çalışma süresi, karşılığında ne aldıkları, uyku, boş zaman, kendini geliştirme, arkadaşlarla görüşme vb. açılardan değerlendirmelerini isteyin.

Uygulama 3

Uygulama Yönergesi:

- Katılımcıları 4 gruba ayırın.
- Her grubun cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bireysel olarak ne yapabileceklerini ve çalıştıkları kurumun neler yapabileceğini listelemelerini isteyin.
- Sonuçları katılımcılarla tartışın.

Süre: 45 dk.

Materyal 1 A

TOPLUMSAL CİNSİYET İSTATİSTİKLERİ

1. 2011 genel seçim sonuçlarına göre 550 milletvekilinin kadındır. (TBMM,2011)
2. Türkiye’de kadın vali vardır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
3. 2014 yerel seçim sonuçlarına göre büyükşehir belediye başkanı sayısı, eşbaşkanlıklarla birlikte toplam (KA.DER istatistikleri, 2014).
4. 2014 yerel seçim sonuçlarına göre 919 ilçede belediye başkanı kadın sayısı (KA.DER istatistikleri, 2014).
5. Türkiye’de 2012 yılında okuma yazma bilmeyen erkek nüfus oranı % iken, kadınlarda bu oran %..... (TÜİK, 2013)
6. 2014 itibariyle 26 müsteşarın kadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
7. Yüksek yargıda başkanlık yapan 7 kişidenkadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
8. 176 rektörün kadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
9. 2013 yılında Türkiye genelinde ... erkeklerde işgücüne katılma oranı %..... kadınlarda ise %..... (TÜİK, 2013)
10. Üst düzey kadın memur oranı %..... (www.dpb.gov.tr)
11. Kadın hâkim oranı %.....(KA.DER istatistikleri, 2014)
12. Akademik personel içerisinde kadın profesörlerin oranı 2012-2013 öğretim yılı için %..... (KA.DER istatistikleri, 2014)
13. Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu raporunda Türkiye 142 ülke arasında sırada yer almıştır (en iyi ülke 1. sırada olacak şekilde) (DEF, 2014)

Materyal 1 B

TOPLUMSAL CİNSİYET İSTATİSTİKLERİ

1. 2011 genel seçim sonuçlarına göre 550 milletvekilinin 79 kadındır.
2. Türkiye’de 1 kadın vali vardır.
3. 201 yerel seçim sonuçlarına göre büyükşehir belediye başkanı sayısı 3, eşbaşkanlıklarla birlikte toplam 5’tir.
4. 2014 yerel seçim sonuçlarına 919 ilçede belediye başkanı kadın sayısı 33’tür. (KA.DER istatistikleri, 2014).
5. Türkiye’de 2012 yılında okuma yazma bilmeyen erkek nüfus oranı %1,4 iken, kadınlarda bu oran %7’dir. (TÜİK, 2013)
6. 2014 itibarıyla 26 müsteşarın 1’i kadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
7. Yüksek yargıda başkanlık yapan 7 kişiden 1’i kadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
8. 176 rektörün 14’ü kadındır. (KA.DER istatistikleri, 2014)
9. 2013 yılında Türkiye genelinde erkeklerde işgücüne katılma oranı %70,9, kadınlarda ise %29,7’dir.
10. Üst düzey kadın memur oranı % 9,27 (www.dpb.gov.tr)
11. Kadın hâkim oranı %36,3 (KA.DER istatistikleri, 2014)
12. Akademik personel içerisinde kadın profesörlerin oranı 2012-2013 öğretim yılı için %28,1 (KA.DER istatistikleri, 2014)
13. Dünya Ekonomik Forumu Cinsiyet Uçurumu raporunda Türkiye 142 ülke arasında 125. sırada yer almıştır (en iyi ülke 1. sırada olacak şekilde) (DEF, 2014)

SORULAR

1. Sizin yanıtlarınız ve mevcut oranlar arasında bir fark var mı?
2. Bu oranlara bakarak Türkiye’de kadının durumu hakkında neler söylenebilir?

Materyal 2 - 1. GRUP

Gaziantep'te yaşayan matematik öğretmeni Tahir Bey ve fen bilgisi öğretmeni Tahire Hanım 10 yıldır evlidirler ve 8 yaşında Türkan ile 4 yaşında Timur isimlerinde iki çocukları vardır. Türkan annesinin çalıştığı okulda ikinci sınıfta okumaktadır. Timur, ailenin oturduğu semtte bir kreşe gitmektedir.

SAAT	TAHİR BEY	SAAT	TAHİRE HANIM
01:00		01:00	
02:00		02:00	
03:00		03:00	
04:00		04:00	
05:00		05:00	
06:00		06:00	
07:00		07:00	
08:00		08:00	
09:00		09:00	
10:00		10:00	
11:00		11:00	
12:00		12:00	
13:00		13:00	
14:00		14:00	
15:00		15:00	
16:00		16:00	
17:00		17:00	
19:00		19:00	
20:00		20:00	
21:00		21:00	
22:00		22:00	
23:00		23:00	
24:00		24:00	

Materyal 2 - 2. GRUP

Melek Hanım ve Mehmet Bey Antalya'da dar gelimli kişiler olarak tercih ettikleri bir semtte küçük bir evde üç çocukları ile birlikte yaşamaktadırlar. Mehmet Bey, sanayide çalışmaktadır. Melek Hanım ve Mehmet Bey'in 6 yaşındaki kızları Medine bu sene oturdukları semtteki okula başlamıştır. İkinci çocukları Mert üç yaşındadır. Çocukların sonuncusu iki buçuk aylık Mesude'dir.

SAAT	MEHMET BEY	SAAT	MELEK HANIM
01:00		01:00	
02:00		02:00	
03:00		03:00	
04:00		04:00	
05:00		05:00	
06:00		06:00	
07:00		07:00	
08:00		08:00	
09:00		09:00	
10:00		10:00	
11:00		11:00	
12:00		12:00	
13:00		13:00	
14:00		14:00	
15:00		15:00	
16:00		16:00	
17:00		17:00	
19:00		19:00	
20:00		20:00	
21:00		21:00	
22:00		22:00	
23:00		23:00	
24:00		24:00	

Materyal 2 - 3. GRUP

Sema Hanım ve Selami Bey Bursa'da yaşamaktadırlar. Dört yıllık evli olan çiftin 2 yaşında Seda ve 3 aylık Semih isimlerinde çocukları vardır. Selami Bey'in tekstil atölyesi vardır.

SAAT	SELAMİ BEY	SAAT	SEMA HANIM
01:00		01:00	
02:00		02:00	
03:00		03:00	
04:00		04:00	
05:00		05:00	
06:00		06:00	
07:00		07:00	
08:00		08:00	
09:00		09:00	
10:00		10:00	
11:00		11:00	
12:00		12:00	
13:00		13:00	
14:00		14:00	
15:00		15:00	
16:00		16:00	
17:00		17:00	
19:00		19:00	
20:00		20:00	
21:00		21:00	
22:00		22:00	
23:00		23:00	
24:00		24:00	

Materyal 2 - 4. GRUP

Asya Hanım ve Ali Bey Malatya'da yaşamaktadırlar. 16 yaşında Arda isminde bir oğulları ve 10 yaşında Akasya isminde bir kızları vardır. Her iki çocukları da oturdukları mahalledeki okullara gitmektedir. Ali Bey muhasebeci olarak çalıştığı özel şirketten üç ay önce çıkartılmıştır. Asya Hanım, bir hukuk bürosunda sekreter olarak çalışmaktadır.

SAAT	ALİ BEY	SAAT	ASYA HANIM
01:00		01:00	
02:00		02:00	
03:00		03:00	
04:00		04:00	
05:00		05:00	
06:00		06:00	
07:00		07:00	
08:00		08:00	
09:00		09:00	
10:00		10:00	
11:00		11:00	
12:00		12:00	
13:00		13:00	
14:00		14:00	
15:00		15:00	
16:00		16:00	
17:00		17:00	
19:00		19:00	
20:00		20:00	
21:00		21:00	
22:00		22:00	
23:00		23:00	
24:00		24:00	

DİPNOTLAR

¹ Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. İdil Işıl Gül, Ulaş Karan. İstanbul, 2011.

² "Veriler "Women Deliver" İnternet sitesinden alınmıştır: <http://www.womendeliver.org/knowledge-center/facts-figures/gender-equity/>

³ 2014 yılı TÜİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi verilerine göre Türkiye'de kadınların yüzde 44'1'i İnternet kullanıcısıdır: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

⁴ <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11569/Sartli-Nakit-Transferi>

⁵ <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11569/Sartli-Nakit-Transferi.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=kad%C4%B1n%20%20&Detay=1&ANAH=30110>, <http://www.dildernegi.org.tr/TR/Sozluk.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=Erkek&Secim=1>, <http://www.dildernegi.org.tr/TR/Sozluk.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=di%C5%9Fi&Secim=1>

⁶ Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara 2011.

⁷ Özel alanda kadına tanınan hareket alanı ve güç, kadının kamusal alanda görünürlüğü ve söz sahibi olmasını sınırlayan ataerkil sosyal yapının bir parçasıdır. Dolayısı ile kadınlar için hareket alanından daha çok yeni ezilme alanları yaratma kapasitesi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

⁸ Savran, Gülnur Acar, Beden Emek Tarih, Kanat yayınları, İstanbul 2004, s. 17.

⁹ TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2012.

¹⁰ Akın ve Ark. 2004.

¹¹ Women 2000, AİŞ KSGM Projesi, s. 8.

¹² TCEE, daha önceki Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ve Kadının Güçlendirilmesi Endeksi'nin yerini almıştır.

¹³ <http://www.kadinkoalisyonu.org/tr/node/197>

¹⁴ http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf?p=1 syf 33

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmi web sitesinden alınan fotoğrafta, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından verilen bir resepsiyonda bir araya gelen Türkiye'nin 81 ilinin Valileri ve Jandarma Genel Komutanı Org. Bekir Kalyoncu görülmektedir.

¹⁶ http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf?p=1

¹⁷ TÜİK İstatistikler Kadın 2012, s. 127.

¹⁸ Konuyla ilgili detaylı bilgi için "Kadına Yönelik Şiddet" bölümüne bakınız.

¹⁹ 1985.

²⁰ Olkin, 1999; Worrel & Remer, 2003.

²¹ 2014-2018 yıllarını kapsayacak olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın güncelleme çalışmaları devam etmektedir.

²² http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/TCEUlusaleyemplani.pdf

²³ <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/19091/Kadina-Yonelik-Siddetle-Mucadele-Ulusal-Eylem-Plani>

²⁴ http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf

²⁵ Eski kanunda yer alan kadının meslek seçiminde eşinden izin alacağı hükmü 1990 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

²⁶ Moser, 1993.

